

BORGARTING LAGMANNSRETT

DOM

Avsagt: 03.11.2022

Saksnr.: 21-136295ASD-BORG/02

Dommere:

Lagdommer
Lagdommer
Ekstraordinær lagdommer

Marius Stub
Kristel Heyerdahl
Axel Slettebøe

Anke

Ankende part

Solvår Werenskiold, Sanna Marie
Johansson, Ulrikke Espelund,
Kristina Julia Arvidsson, Øivind
Jahn Jacobsen, Nils Petter
Nilsen, Jan Erik Winås, Mona
Storm Andersen, Gillian Raynes
Godtfredsen

Advokat Hugo
Pedersen Matre

Ankemotpart

Elvia AS

Advokat Aksel
Sebastian Tannum

**Partshjelper (§15-
7)**

Energi Norge

Advokat Mari Reitzel
Bjerke

Saken gjelder to hovedspørsmål.

I hovedanken er spørsmålet om Mona Storm Andersen, Kristina Julia Arvidsson, Ulrikke Espelund, Gillan Godtfredsen, Øivind Jahn Jacobsen, Sanna Marie Johansson, Nils Petter Nilsen, Solvår Werenskiold og Jan Erik Winås (heretter «nettkundene») kan kreve dom for at Elvia AS er avskåret fra avbryte overføringen av elektrisk energi som følge av at nettkundene motsetter seg installasjon av avanserte måle- og styringssystemer (heretter «AMS»).

I den avledete anken er spørsmålet om Elvia AS kan kreve dom for at nettkundene har plikt til å gi nettselskapet uhindret tilgang til sine eiendommer for installasjon av AMS.

Sakens bakgrunn kan sammenfattes slik:

Elvia AS har plikt til å installere AMS i hvert målepunkt hos sluttbrukere innenfor sitt område. Denne plikten følger av forskrift 11. mars 1999 nr. 301 om måling, avregning, fakturering av netjtjenester og elektrisk energi, nettselskapets nøytralitet mv. (avregningsforskriften) § 4-1 første ledd. Etter § 4-1 annet ledd bokstav b gjelder det unntak fra denne plikten dersom «installasjonen er til vesentlig og dokumenterbar ulempe for sluttbruker».

Fristen for installeringen var opprinnelig satt til 1. januar 2019, men har senere blitt utvidet til 1. januar 2021. Elvia AS har sendt ut informasjonsbrev til nettkundene, og opplyst om mulighet for fritak fra kravet til installasjon. Elvia AS har fulgt de formelle varslingskrav som oppstilles i forbrukerkjøpsloven § 48 a annet ledd.

Nettkundene i saken her motsetter seg installering av AMS. Deres begrunnelse er at AMS påfører dem vesentlig ulempe i form av helseplager.

Den 23. desember 2020 innga nettkundene Nils Jørgen Olsen, Mona Storm Andersen, Nils Petter Nilsen, Sanna Marie Johansson, Kristina Julia Arvidsson, Ulrikke Espelund, Øivind Jahn Jacobsen og Jan Erik Winås stevning for Halden tingrett med påstand om negativ fastsettelsesdom for at Elvia AS ikke har rett til å stenge strømleveringen som følge av manglende medvirkning til målerbytte.

Den 28. januar 2021 fremmet Elvia AS motkrav med påstand om fullbyrdelsesdom for at nettkundene plikter å gi Elvia AS tilgang til strømmålerne for avlesning, vedlikehold og utskifting.

Den 1. mars 2021 besluttet retten at sak 20-143133TVI-HED som sto mellom Gillian Raynes Godtfredsen og Elvia AS for Hedmarken tingrett, skulle forenes med den saken som sto for Halden tingrett. Saken fikk nytt saksnummer, 20-14133TVI-TSOS/THAL.

Under saksforberedelsen for tingretten trådte Solvår Werenskiold inn som saksøker, jf. tvisteloven § 15-3, jf. § 15-1. Den 27. april 2021 erklærte Energi Norge partshjelp i saken til støtte for Elvia AS etter tvisteloven § 15-7 første ledd bokstav b.

Søndre Østfold Tingrett avsa 7. juni 2021 dom med slik domsslutning:

Hovedsøksmålet:

I sak 20-187442TVI-TSOS/THAL:

1. Elvia AS frifinnes.
2. Nils Jørgen Olsen, Mona Storm Andersen, Nils Petter Nilsen, Sanna Johansson, Kristina Arvidsson, Ulrikke Espelund, Øivind Jacobsen, Jan Erik Winås, og Solvår Werenskiold dømmes til å betale saksomkostninger til Elvia AS med 699 107 – sekshundreogtittitusenett hundreogsyv – kroner. Betalingsfristen er 2 – to – uker fra dommens forkynnelse.

I sak 20-143133TVI- TSOS/THAL:

1. Elvia AS frifinnes.
2. Gillian Raynes Godtfredsen dømmes til å betale saksomkostninger til Elvia AS med 77 677 – syttisyvtusensekshundreogsyttisyv – kroner. Betalingsfristen er 2 – to – uker fra dommens forkynnelse.

Motsøksmålet:

I sak 20-187442TVI-TSOS/THAL:

1. Nils Jørgen Olsen, Mona Storm Andersen, Nils Petter Nilsen, Sanna Johansson, Kristina Arvidsson, Ulrikke Espelund, Øivind Jacobsen, Jan Erik Winås, Gillian Raynes Godtfredsen og Solvår Werenskiold frifinnes.

I sak 20-143133TVI- TSOS/THAL:

1. Gillian Raynes Godtfredsen frifinnes.

For nærmere detaljer vedrørende saksforholdet vises til tingrettens dom og lagmannsrettens bemerkninger nedenfor.

Nettkundene – med unntak for Nils Jørgen Olsen – har anket tingrettens dom i hovedsøksmålet til Borgarting lagmannsrett, mens Elvia AS har levert avledet anke over dommen i motsøksmålet.

Energi Norge, som opptrådte som partshjelper for Elvia AS for tingretten, har erklært partshjelp også for lagmannsretten.

Ankeforhandling er holdt 5. –9. september 2022 i Borgarting lagmannsretts hus. Partene og partshjelperen møtte sammen med sine prosessfullmektiger og avga forklaring. Det ble avhørt 12 vitner. Om bevisføringen for øvrig vises til rettsboken.

Mona Storm Andersen, Kristina Julia Arvidsson, Ulrikke Espelund, Gillan Godtfredsen, Øivind Jahn Jacobsen, Sanna Marie Johansson, Nils Petter Nilsen, Solvår Werenskiold og Jan Erik Winås har i hovedtrekk gjort gjeldende:

I hovedanken har nettkundene prinsipalt gjort gjeldende at forbrukerkjøpsloven § 48 a ikke gir grunnlag for å gjøre unntak fra leveringsplikten etter energiloven § 3-3 i den foreliggende sak. Det er vist til at forbrukerkjøpsloven § 48 a først og fremst regulerer de situasjoner hvor det foreligger betalingsmislighold mv. fra nettkundenes side. Den foreliggende sak ligger utenfor det forbrukerkjøpsloven § 48 a er ment å regulere, og den kan derfor ikke gjøre innhugg i leveringsplikten. Strøm er et nødvendighetsgode, og det er derfor grunn til å være varsom med å anvende stengningsregelen i andre situasjoner enn det lovgiver så for seg da loven ble gitt.

Subsidiært har de nettkundene anført at vilkårene for stenging i forbrukerkjøpsloven § 48 a første ledd første punktum ikke er oppfylt.

For det første utgjør det ikke et kontraktsbrudd at nettkundene ikke vil medvirke til at det installeres strømmålere som etter deres syn gjør dem syke.

For det annet er det iallfall ikke tale om et vesentlig kontraktsbrudd. Ved vurderingen av hvorvidt et eventuelt kontraktsbrudd er vesentlig, må det legges betydelig vekt på at grunnlaget for den manglende medvirkningen er de helseplager som nettkundene har vist til. Disse helseplagene er så vesentlige at de gir rett til fritak etter avregningsforskriften § 4-1 annet ledd. Hensynet til Elvia AS taler ikke avgjørende mot dette. At det ikke blir installert AMS hos et lite antall nettkunder av helsemessige grunner, innebærer ikke at de samfunnsmessige hensyn som overgangen til slike strømmålere skal vareta, ikke nås. For Elvia AS har saken derfor først og fremst økonomisk betydning. For nettkundene står det om helsen.

Atter subsidiært har nettkundene vist til at stengingsretten uansett er avskåret etter forbrukerkjøpsloven § 48 a første ledd annet punktum. Det fremgår der at stengning ikke kan skje dersom det er fare for liv eller helse (bokstav a), eller dersom forbrukeren har innsigelser mot grunnlaget for stengingen, som ikke er åpenbart grunnløse (bokstav b). Etter nettkundenes syn er begge alternativer anvendelige i denne saken.

Det er nedlagt slik påstand i hovedanken:

I sak 20-187442TVI-TSOS/THAL:

1. Elvia nett AS har ikke rett til å stenge av strømmen til Mona Storm Andersen, Nils Petter Nilsen, Susanne Marie Johansson, Kristina Arvidsson, Ulrikke Espelund, Øivind Jacobsen, Jan Erik Winås og Solvår Werenskiold fordi de nekter Elvia å installere AMS-målere.
2. Mona Storm Andersen, Nils Petter Nilsen, Susanne Marie Johansson, Kristina Arvidsson, Ulrikke Espelund, Øivind Jacobsen, Jan Erik Winås og Solvår Werenskiold tilkjennes saksomkostninger for tingrett og lagmannsrett.

I sak 20-1433133TVI-TSOS/THAL:

1. Elvia nett AS har ikke rett til å stenge av strømmen til Gillian Raynes Godtfredsen fordi hun nekter Elvia å installere AMS-målere.
2. Gillian Raynes Godtfredsen tilkjennes saksomkostninger for tingrett og lagmannsrett.

I den avledede anken har nettkundene prinsipalt gjort gjeldende at de har krav på fritak fra installering av AMS etter avregningsforskriften § 4-1 annet ledd. De har derfor heller ikke plikt til å medvirke til installering av AMS.

Subsidiært har nettkundene anført at det etter alminnelige kontraktsrettslige regler ikke er adgang til å gi dom for oppfyllelse av kreditorforpliktelser. Også Grunnloven § 102 og EMK artikkel 8 taler mot at det avsies en dom med dette innhold.

Det er lagt ned slik påstand i den avledede anken:

I sak 20-187442TVI-TSOS/THAL:

1. Avledet anke forkastes.
2. Mona Storm Andersen (målepunkt-ID 707057500016026897), Nils Petter Nilsen (målepunkt-ID 707057500015046773), Susanna Marie Johansson (målepunkt-ID 707057500015654879), Kristina Arvidsson (målepunkt-ID 707057500015669583), Ulrikke Espelund (målepunkt-ID 707057500015526763), Øivind Jacobsen (målepunkt-ID 707057500015750878) Jan Erik Winås (målepunkt-ID 707057500016191601) og Solvår Werenskiold (707057500021214876) plikter ikke å gi Elvia AS tilgang til strømmåler for vedlikehold, avlesning av målerstand og utskiftning av strømmåler.
3. Mona Storm Andersen, Nils Petter Nilsen, Susanne Marie Johansson, Kristina Arvidsson, Ulrikke Espelund, Øivind Jacobsen, Jan Erik Winås og Solvår Werenskiold tilkjennes saksomkostnader for tingretten og lagmannsretten.

I sak 20-143133TVI-TSOS/THAL:

1. Avledet anke forkastes.
2. Gillian Raynes Godtfredsen (målepunkt-ID 707057500051306527) plikter ikke å gi Elvia AS tilgang til strømmåler for vedlikehold, avlesning av målerstand og utskiftning av strømmåler.]
3. Gillian Raynes Godtfredsen tilkjennes sakskostnader for tingretten og lagmannsretten.

Elvia AS har i hovedtrekk gjort gjeldende:

Når det gjelder hovedanken, har Elvia AS anført at det er på det rene at særregelen om stengingsrett i forbrukerkjøpsloven § 48 a går foran den generelle leveringsplikten etter energiloven § 3-3. Dette følger både av alminnelige lovtolkingsprinsipper og praksis fra Energiklagenemnda.

Manglende medvirkning til målerbytte utgjør et kontraktsbrudd. At forarbeidene først og fremst bruker betalingsmislighold som eksempel, innebærer ikke at også andre former for kontraktsbrudd kan gi grunnlag for stengning. Lovens ordlyd er generell. En slik tolking har dessuten støtte i forarbeidene og i reelle hensyn. For nettselskapene er denne formen for kontraktsbrudd minst like alvorlig som betalingsmislighold, og det krever også større ressurser å følge opp slike saker.

Kontraktsbruddet er vesentlig. Manglende medvirkning til målerbytte utgjør et markert avvik fra kontraktsmessig oppfyllelse. Kontraktsbruddet – som også utgjør et brudd på avregningsforskriften § 3-1 annet ledd – forhindrer nettselskapene fra å oppfylle sin plikt til å installere AMS, jf. avregningsforskriften § 4-1 første ledd. På et aggregert nivå vil manglende medvirkning fra nettkundenes side i tillegg vanskeliggjøre gjennomføringen av de samfunnsmessige hensyn som overgangen til slike strømmålere skal vareta. Reelt sett har nettselskapene ikke andre sanksjonsmidler til rådighet enn stenging av strømmen.

Stengingsretten er ikke avskåret etter forbrukerkjøpsloven § 48 a første ledd annet punktum. Når det gjelder bokstav a, har Elvia AS vist til at lovens vilkår knytter seg til virkningene av en eventuell stenging. Nettkundenes har imidlertid ikke gjort gjeldende at de vil få helseplager som følge av en stenging. Når det gjelder bokstav b, vises det til at det ikke er holdepunkter for å hevde at strømmålere med eller under kommunikasjonsenhet utgjør noen helsefare. Det er også mulig å få fritak fra AMS dermed «installasjonen er til vesentlig og dokumenterbar ulempe for sluttbrukeren», jf. avregningsforskriften § 4-1

annet ledd. Innsigelser fra nettkunder som faller utenfor rammen av dette unntaket, må anses som «åpenbart grunnløse».

I den avledete anken har Elvia AS anført at det fremgår av avregningsforskriften § 3-1 annet ledd at nettkundene «plikter å gi nettselskapet i sitt nettområde adgang til måleren for anlegget sitt». Det er dermed på det rene at Elvia AS har rett til tilgang til nettkundenes strømmåler, bl.a. for måleravlesning, vedlikehold og utskiftning.

Det er ikke grunnlag for å hevde at det gjelder noen begrensninger i adgang til å gi fullbyrdsdom for at nettkundene har plikt til å oppfylle sine forpliktelser etter avregningsforskriften § 3-1 annet ledd. Det er ikke tale om en kreditormorasituasjon, siden plikten til å gi tilgang hviler på nettkundene, og det er heller ikke slik at en dom med dette innhold vil stride mot Grunnloven § 102 eller EMK artikkel 8.

Det er nedlagt slik påstand:

1. Ankene forkastes.
2. Mona Storm Andersen plikter å gi Elvia AS uhindret adgang til sin eiendom for installasjon av strømmåler uten kommunikasjonsenhet på målepunkt med følgende målepunkt-ID: 707057500016026897, Busterudkleiva 38, 1778 Halden.
3. Nils Petter Nilsen plikter å gi Elvia AS uhindret adgang til sin eiendom for installasjon av AMS-måler på målepunkt med følgende målepunkt-ID: 707057500015046773, Atomveien 28C, 1777 Halden.
4. Susanne Marie Johansson plikter å gi Elvia AS uhindret adgang til sin eiendom for installasjon av AMS-måler på målepunkt med følgende målepunkt-ID: 707057500015654879, Fosseveien 57, 1792 Tistedal.
5. Kristina Arvidsson plikter å gi Elvia AS uhindret adgang til sin eiendom for installasjon av AMS-måler på målepunkt med følgende målepunkt-ID: 707057500015669583, Fosseveien 57, 1792 Tistedal.
6. Ulrikke Espelund plikter å gi Elvia AS uhindret adgang til sin eiendom for installasjon av AMS-måler på målepunkt med følgende målepunkt-ID: 707057500015526763, Sollihøyda 4, 1783 Halden.
7. Øivind Jacobsen plikter å gi Elvia AS uhindret adgang til sin eiendom for installasjon av AMS-måler på målepunkt med følgende målepunkt-ID: 707057500015750878, Likollveien 15, 1781 Halden.
8. Jan Erik Winås plikter å gi Elvia AS uhindret adgang til sin eiendom for installasjon av AMS-måler på målepunkt med følgende målepunkt-ID: 707057500016191601, Nesveien 15, 1798 Aremark.

9. Solvår Werenskiold plikter å gi Elvia AS uhindret adgang til sin eiendom for installasjon av strømmåler uten kommunikasjonsenhet på målepunkt med følgende målepunkt-ID: 707057500021214876, Gårdsknappen 88, 2280 Gjesåsen.
10. Gillian Raynes Godtfredsen plikter å gi Elvia AS uhindret adgang til sin eiendom for installasjon av strømmåler uten kommunikasjonsenhet på målepunkt med følgende målepunkt-ID: 707057500051306527, Schiøtts vei 9, 0286 Oslo.
11. Elvia AS tilkjennes sakskostnader for tingrett og lagmannsrett.

Energi Norge har sluttet seg til anførselene fra Elvia AS.

Når det gjelder hovedanken, er det fremhevet at utrulling av AMS tjener viktige samfunnsmessige hensyn. Det er ikke påvist at stråling eller spenningsvariasjon under grenseverdiene utgjør en helsefare, og det er i liten grad ført bevis om den individuelle helsesituasjonen til nettkundene. Det er derfor ikke sannsynliggjort at vilkårene for å gjøre unntak fra plikten til å installere AMS, er oppfylt. Manglende medvirkning til målerbytte utgjør et vesentlig kontraktsbrudd som gir stengingsrett etter forbrukerkjøpsloven § 48 a.

Når det gjelder den avledete anken, er det især fremhevet at nettkundene har plikt til å gi tilgang til målerne etter avregningsforskriften § 3-1 annet ledd. Det er ikke noe rettslig til hinder for å avsi fullbyrdelsesdom om dette.

Det ble lagt ned slik påstand:

Energi Norge tilkjennes sakskostnader for tingretten og lagmannsretten.

Lagmannsretten ser slik på saken:

1. Hovedanken

1.1 Innledning

Nettkundene har krevd dom for at Elvia AS er avskåret fra avbryte overføringen av elektrisk energi som følge av at de ankende parter motsetter seg installasjon av avanserte måle- og styringssystemer (AMS).

Kravet gjelder fremtidige forhold. Det fremgår av forarbeidene til tvisteloven § 1-3 at slike søksmål bare kan fremmes såfremt «det kan påvises et klart behov for rettslig avklaring», jf. Ot.prp. nr. 51 (2004–2005) s. 365. Lagmannsretten har oppfattet det slik at nettkundene i denne saken har mottatt standardbrev fra Elvia AS om installasjon av ny strømmåler. Selv om det ikke er dokumentert fra brevene, legger lagmannsretten til grunn at det er uomstridt at nettkundene med dette har fått varsel om at strømmen vil kunne bli stengt dersom Elvia AS ikke gis tilgang for å utføre målerbytte. Selv om det reelle behovet for dom ligger frem

i tid, er grunnlaget for kravet tilstrekkelig klart avgrenset til at avgjørelsen kan bygge på et konkret faktisk grunnlag. Stenging av strømmen som følge av manglende medvirkning til målerbytte vil dessuten kunne ramme nettkundene så hardt at de ankende parter må anses for å ha et reelt behov for dom, jf. tvisteloven § 1-3 og Rt. 1998 s. 300.

Det rettslige grunnlaget for stenging av strøm er forbrukerkjøpsloven § 48 a første ledd, som lyder slik:

§ 48 a. Stenging på grunn av forbrukerens kontraktsbrudd ved avtaler om overføring av elektrisk energi

Nettselskapet kan avbryte (stenge) overføringen av elektrisk energi dersom det foreligger vesentlig kontraktsbrudd fra forbrukerens side i en avtale som nevnt i § 2 første ledd bokstav d. Stenging kan likevel ikke skje hvis

- a. det er fare for liv, helse eller betydelig tingskade, eller
- b. forbrukeren har innsigelser mot grunnlaget for stengingen, som ikke er åpenbart grunnløse.

Bestemmelsen reiser to hovedspørsmål. For det første må det avklares om manglende medvirkning til målerbytte utgjør et «vesentlig kontraktsbrudd». Dette drøftes i punkt 1.4. For det annet må det avklares om en eventuell adgang til å stenge uansett vil være avskåret som følge av unntakene i forbrukerkjøpsloven § 48 a første ledd annet punktum. Dette drøftes i punkt 1.5.

Lagmannsretten nevner for ordens skyld at det også i standardavtalene er gitt nærmere bestemmelser om stengingsrett som følge av vesentlig kontraktsbrudd fra nettkundenes side. Det følger imidlertid av forbrukerkjøpsloven § 3 første ledd at det ikke kan avtales eller gjøres gjeldende «vilkår som er ugunstigere for forbrukeren enn det som følger av loven her». Siden forbrukerkjøpsloven er preseptorisk, kan stengingsretten ikke utvides ved avtale. Lagmannsretten tar derfor utgangspunkt i de rammer for stengingsretten som følger av forbrukerkjøpsloven § 48 a første ledd. Dette er for øvrig i tråd med partenes opplegg under ankesaken.

Før lagmannsretten går inn på hovedspørsmålene, er det hensiktsmessig å gi en oversikt over sakens faktiske bakteppe. Hovedtemaet under bevisførselen har vært hvorvidt AMS utsetter nettkundene for helsefare. Siden dette spørsmålet har betydning for flere av de øvrige spørsmålene i saken, vil lagmannsretten knytte noen bemerkninger til det i punkt 1.2.

På grunnlag av dette vil lagmannsretten i punkt 1.3 ta prejudisielt stilling til hvorvidt Elvia AS har plikt til å installere AMS hos nettkundene i denne saken. Dette er nødvendig som

følge av at rekkevidden av nettkundenes medvirkningsplikt vil bero på hvorvidt Elvia AS har plikt til å installere nye målere eller ikke.

1.2 Sakens faktiske bakteppe

1.2.1 Oversikt

Et hovedtema under bevisførselen har vært hvorvidt AMS utsetter nettkundene for helsefare – enten gjennom den stråling som kommunikasjonsenheten avgir, eller gjennom de spenningsvariasjoner som oppstår når strømmåleren er koblet til strømmettet. Siden dette spørsmålet har betydning for flere av de øvrige spørsmålene i saken, finner lagmannsretten det hensiktsmessig å si noe om dette spørsmålet først.

Innledningsvis finner lagmannsretten grunn til å bemerke at bevisførselen i det vesentlige har tatt sikte på å kaste lys over hvorvidt AMS generelt sett kan innebære helsefare. Lagmannsretten har i den forbindelse mottatt sakkyndige vitneforklaringer fra forskere og andre fagpersoner, og det er fremlagt en rekke forskningsartikler om dette spørsmålet.

Det sentrale spørsmålet for lagmannsretten er imidlertid ikke hvorvidt stråling og spenningsvariasjon generelt sett kan innebære helsefare. Domstolenes oppgave er her som ellers å avgjøre konkrete rettskrav. For lagmannsretten er det sentrale spørsmålet om de helseplagene til de ni nettkundene i denne saken, kan få betydning for vurderingen etter avregningsforskriften § 4-1 annet ledd bokstav b eller forbrukerkjøpsloven § 48 a første ledd annet punktum bokstav b. Lagmannsretten kommer tilbake til det i punkt 1.3.2 og punkt 1.5.

I dette punktet vil lagmannsretten først si noe om hvilken stråling og spenningsvariasjon som kan knyttes til AMS (punkt 1.2.2 og 1.2.3). Deretter vil lagmannsretten knytte noe bemerkninger til hvorvidt AMS kan utsette nettkundene for helsefare selv om strålingen og spenningsvariasjonen ligger under grenseverdiene (punkt 1.2.4).

1.2.2 Stråling

Det er fastsatt regler om strålevern i lov 12. mai 2000 nr. 36 om strålevern og bruk av stråling (strålevernloven). Formålet med loven er «å forebygge skadelige virkninger av stråling på menneskers helse og bidra til vern av miljøet», jf. strålevernloven § 1.

Det fremgår av strålevernloven § 2 første ledd at loven blant kommer til anvendelse på «enhver [...] installasjon, bruk, håndtering og avfallsdisponering av strålekilder». Med «strålekilder» menes «[r]adioaktive stoffer, varer eller utstyr inneholdende slike stoffer, samt anlegg, apparater eller utstyr som kan avgi stråling», jf. strålevernloven § 3 bokstav d. Ordet «stråling» omfatter både «[i]oniserende og ikke-ioniserende stråling», jf.

strålevernloven § 3 bokstav a. «Ikke-ioniserende stråling» – som er det aktuelle i denne saken – er «[o]ptisk stråling, radiofrekvent stråling, elektriske og magnetiske felt eller annen stråling med tilsvarende biologiske effekter samt ultralyd», jf. strålevernloven § 3 bokstav c. Det er på det rene – og heller ikke bestridt – at AMS er en strålekilde i strålevernlovens forstand, og at loven dermed får anvendelse.

Det er fastsatt nærmere dosegrenser, grenseverdier og tiltaksgrenser i strålevernforskriften, som er gitt i medhold av strålevernloven § 12 bokstav e. Strålevernforskriften har samme hovedformål som strålevernloven, jf. strålevernforskriften § 1.

Strålevernforskriften § 5 første ledd slår fast at all strålebruk «skal være berettiget», og at dette innebærer at «fordelene skal være større enn ulempene strålingen medfører». Når det gjelder ikke-ioniserende stråling, fremgår det av strålevernforskriften § 5 tredje ledd at all eksponering av mennesker skal «holdes så lav som god praksis tilsier».

I strålevernforskriften § 6 femte ledd konkretiseres dette kravet nærmere:

Der det ikke finnes nasjonale retningslinjer og grenseverdier innen optisk stråling og elektromagnetiske felt er sist oppdatert versjon av Guideline on limited exposure to Non-Ionizing Radiation fra den Internasjonale kommisjonen for beskyttelse mot ikke-ioniserende stråling (ICNIRP) veiledende for hva god praksis tilsier.

Den siste versjonen av disse retningslinjene er opplyst å være «ICNIRP Guidelines for Limiting Exposure to Electromagnetic Fields (100 kHz to 300 GHz)», som kom i 2020. Formålet med retningslinjene er beskrevet slik (i punktet om «Purpose and Scope»):

The main objective of this publication is to establish guidelines for limiting exposure to EMFs that will provide a high level of protection for all people against substantiated adverse health effects from exposures to both short- and long-term, continuous and discontinuous radiofrequency EMFs.

Forkortelsen «EMF» står for «electromagnetic fields».

ICNIRP redegjør deretter for hvilke prinsipper som er fulgt ved fastsettingen av retningslinjene:

PRINCIPLES FOR LIMITING RADIOFREQUENCY EXPOSURE

These guidelines specify quantitative EMF levels for personal exposure. Adherence to these levels is intended to protect people from all substantiated harmful effects of radiofrequency EMF exposure. To determine these levels, ICNIRP first identified published scientific literature concerning effects of radiofrequency EMF exposure on biological systems, and established which of these were both harmful to human health and scientifically substantiated. This latter point is important because ICNIRP considers that, in general, reported adverse effects of radiofrequency EMFs on health

need to be independently verified, be of sufficient scientific quality and consistent with current scientific understanding, in order to be taken as “evidence” and used for setting exposure restrictions. Within the guidelines, “evidence” will be used within this context, and “substantiated effect” used to describe reported effects that satisfy this definition of evidence. The reliance on such evidence in determining adverse health effects is to ensure that the exposure restrictions are based on genuine effects, rather than unsupported claims. However, these requirements may be relaxed if there is sufficient additional knowledge (such as understanding of the relevant biological interaction mechanism) to confirm that adverse health effects are reasonably expected to occur.

For each substantiated effect, ICNIRP then identified the “adverse health effect threshold;” the lowest exposure level known to cause the health effect. These thresholds were derived to be strongly conservative for typical exposure situations and populations. Where no such threshold could be explicitly obtained from the radiofrequency health literature, or where evidence that is independent from the radiofrequency health literature has (indirectly) shown that harm could occur at levels lower than the “EMF-derived threshold,” ICNIRP set an “operational threshold.” These are based on additional knowledge of the relation between the primary effect of exposure (e.g., heating) and health effect (e.g., pain), to provide an operational level with which to derive restriction values in order to attain an appropriate level of protection. Consistent with previous guidelines from ICNIRP, reduction factors were then applied to the resultant thresholds (or operational thresholds) to provide exposure restriction values. Reduction factors account for biological variability in the population (e.g., age, sex), variation in baseline conditions (e.g., tissue temperature), variation in environmental factors (e.g., air temperature, humidity, clothing), dosimetric uncertainty associated with deriving exposure values, uncertainty associated with the health science, and as a conservative measure more generally.

[...]

As can be seen above, there are a number of steps involved in deriving ICNIRP’s guidelines. ICNIRP adopts a conservative approach to each of these steps in order to ensure that its limits would remain protective even if exceeded by a substantial margin. For example, the choice of adverse health effects, presumed exposure scenarios, application of reduction factors and derivation of reference levels are all conducted conservatively. The degree of protection in the exposure levels is thus greater than may be suggested by considering only the reduction factors, which represent only one conservative element of the guidelines. There is no evidence that additional precautionary measures will result in a benefit to the health of the population.

I denne saken vil det eventuelt bli installert strømmålerne som er laget av Aidon. Det finnes flere rapporter som kaster lys over den elektromagnetiske strålingen som slike målere avgir,

I rapporten «Avanserte måle- og styringssystemer. Måling av sendemønster og EMF-eksponering», som ble utarbeidet av Nasjonal kommunikasjonsmyndighet (NKM) i 2018, gjennomgås resultatene av målingene av eksponering for elektromagnetiske felt i punkt 2.

Det fremgår av rapporten s. 8 og 18 at disse strømmålerne bruker frekvenser mellom 869.525 og 875.350 MHz. For frekvensene 400 til 2 000 MHz er grenseverdiene gitt ved uttrykket $f/200$ [W/m²]. for eksponering av allmennheten ved å dele frekvensen oppgitt i MHz på 200. Ved 800 MHz vil grenseverdien således være 4 watt pr. kvadratmeter.

I en tabell på s. 11 sammenfattes resultatene slik:

Aidon MP8-1 bruker frekvensen 871,85 MHz. Effekttettheten på én 1 meters avstand er 0,032 W/m². I rubrikken «Relativt til grenseverdi v kont sending (‰)» er det oppgitt at det er målt en stråling på 7,22 ‰ av grenseverdien. I rubrikken «Relativt til grenseverdi v max tillatt sendetid (‰)» er det oppgitt at det er målt en stråling på 0,72 ‰ av grenseverdien. I rubrikken «Relativt til seksminutters midling (‰)» er det oppgitt at det er målt en stråling på 0,00004 ‰ av grenseverdien. Den høyeste strålingen som ble målt – som var stråling ved kontinuerlig sending – utgjør altså 7,22 ‰ av grenseverdien. Strålingen fra Aidon MP8-1 ligger dermed langt under grenseverdien.

Aidon MP11-1 bruker frekvensen 872,5 MHz. Effekttettheten på én 1 meters avstand er 0,01 W/m². I rubrikken «Relativt til grenseverdi v kont sending (‰)» er det oppgitt at det er målt en stråling på 2,4 ‰ av grenseverdien. I rubrikken «Relativt til grenseverdi v max tillatt sendetid (‰)» er det oppgitt at det er målt en stråling på 0,24 ‰ av grenseverdien. I rubrikken «Relativt til seksminutters midling (‰)» er det oppgitt at det er målt en stråling på 0,00001 ‰ av grenseverdien. Den høyeste strålingen som ble målt – som var stråling ved kontinuerlig sending – utgjør altså 2,4 ‰ av grenseverdien. Også strålingen fra Aidon MP11-1 ligger dermed langt under grenseverdien.

Det fremgår for øvrig at teksten under tabellen at alle verdiene «er gitt i forhold til en standardavstand på 1 m». Dersom strømmåleren står lenger unna, legger lagmannsretten til grunn at strålingen vil være lavere. Det samme vil være tilfelle dersom strømmåleren står bak en vegg eller en dør, f.eks. i en oppgang eller lignende.

Når det gjelder sendemønsteret, fremgår følgende av en oversikt i rapporten s. 16: Gjennomsnittlig antall sendinger per døgn er 20 766, mens gjennomsnittlig antall sendinger per minutt er 14,4. Den gjennomsnittlige sendetiden i minutter per døgn er oppgitt å være 6,92 minutter.

1.2.3 Spenningsvariasjoner

Med «spenningsvariasjon» menes endringer i spenningen på strømmettet. Slike variasjoner kan oppstå når elektriske produkter kobles til strømmettet, eller når de senere slås av eller på. Spenningsvariasjon skaper i sin tur høyfrekvent støy, som nettkundene omtaler som «spenningsstøy» eller «skitten strøm».

Nemko har i en rapport 5. juli 2022 sammenlignet spenningsvariasjonen fra to forskjellige AMS fra Aidon med spenningsvariasjon fra 13 andre elektriske produkter som finnes i mange husholdninger, bl.a. LED-lyspærer, ladere og kjøkkenmaskiner.

Resultatene av testen av Aidon 6525 AMS Power meter med kommunikasjonsenhet er inntatt i rapporten s. 8. Det ble opplyst under ankeforhandlingen av den grønne kurven er en gjennomsnittsmåling, mens den blå kurven er en såkalt «peak»-måling. I grafen viser y-aksen spenningsvariasjonen målt i dB μ V, mens x-aksen viser at målingene ble foretatt i frekvensområdet fra 9 kHz til 30 MHz. Målingene viser at spenningsvariasjonen ligger godt under grenseverdiene i hele frekvensområdet. Det fremgår av rapporten s. 9 at det samme gjelder Aidon 6525 AMS Power meter uten kommunikasjonsenhet.

Resultatene av testen av Aidon 6515 AMS Power meter med kommunikasjonsenhet er inntatt i rapporten s. 10. Målingene viser at spenningsvariasjonen ligger godt under grenseverdiene i hele frekvensområdet. Det fremgår av rapporten s. 11 at det samme gjelder Aidon 6515 AMS Power meter uten kommunikasjonsenhet.

Til sammenligning viser testene at flere av de andre elektriske produktene som ble målt, hadde en spenningsvariasjon som lå tettere opp til – og til dels over – grenseverdiene. Det fremgår av rapporten at dette gjelder både LED-lyspærer, ladere og kjøkkenmaskiner.

1.2.4 Kan stråling eller spenningsvariasjon under grenseverdiene være helseskadelig?

Et hovedsynspunkt fra nettkundenes side har vært at også stråling eller spenningsvariasjon under grenseverdiene, kan være helseskadelig. Når det gjelder stråling, er det blant annet vist til at grenseverdiene bygger på den forutsetning at skade på mennesker og dyr bare vil kunne inntre dersom strålingen leder til oppvarming (det «termiske paradigmet»). Dette er imidlertid bare én av flere mulige skademekanismer, hevdes det. Elektromagnetisk stråling vil kunne ha skadevirkninger også om det ikke skjer noen oppvarming. Til støtte for dette er det ført flere sakkyndige vitner, og det er fremlagt en rekke forskningsartikler om emnet.

Før lagmannsretten går inn på denne bevisførselen, kan det være grunn til å fremheve at det faller utenfor sakens rammer å ta standpunkt til hvorvidt de grenseverdier som gjelder for stråling og spenningsvariasjon, bygger på et korrekt faktisk grunnlag. Det faller også utenfor sakens rammer å ta standpunkt til hvorvidt det beskyttelsesnivået som reglene gir

uttrykk for, er rimelig og hensiktsmessig. Saken gjelder ikke gyldigheten av de generelle reglene på dette området.

Spørsmålet er i stedet om nettkundene vil påføres helseulemper om det installeres AMS hjemme hos dem. Dette innebærer at det ikke i seg selv er avgjørende at strålingen og spenningsvariasjonen ligger under grenseverdiene. Spørsmålet er om stråling og spenningsvariasjon påfører nettkundene «vesentlig og dokumenterbar ulempe», jf. avregningsforskriften § 4-1 annet ledd bokstav b, og om deres anførsler knyttet til dette er «åpenbart grunnløse», jf. forbrukerkjøpsloven § 48 a første ledd annet punktum. Omvendt vil det heller ikke være tilstrekkelig å påvise at stråling og spenningsvariasjon under grenseverdiene, kan lede til vesentlige helseulemper. Det må i tillegg sannsynliggjøres at den generelle risiko som i tilfelle foreligger, har realisert seg – eller vil realisere seg – i det konkrete tilfellet.

Nettkundene har ført flere sakkyndige vitner som har gitt uttrykk for at også stråling eller spenningsvariasjon under grenseverdiene, kan være helseskadelig. I tingrettens dom s. 15–17 gitt en oversikt over de forklaringer som ble gitt under tingrettens behandling av saken. Denne gjengivelsen er – så langt den rekker – dekkende for de forklaringer som ble avgitt under ankeforhandlingen, og lagmannsretten finner derfor grunn til å gjengi den:

Det sakkyndige vitnet Einar Flydal er utdannet statsviter og telekomstrateg, og har tidligere jobbet i Telenor og ved Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU). Han har skrevet en rekke artikler og bøker om elektromagnetisk stråling (heretter kalt EMF), og om hvordan lavfrekvensstråling kan ha helseeffekter for mennesker. Han er i hovedsak den som har organisert søksmålet for saksøkerne. Han forklarte at økning av EMF i Norge er et helse- og miljøproblem. Ifølge Flydal tar EMF-bransjens bruk av de omforente grenseverdiene inn over seg skadeeffektene som lavfrekvent stråling har vist seg å forårsake. Det er bevist at lavfrekvent stråling kan åpne for kalsiuminnstrømning i cellene som fører til oksidativt stress, som igjen kan føre til lidelser. Flydal anser ICNIRP er et inhabilt organ, fordi organet er styrt av en lukket krets forskere som har tilknytning til næringer som har interesse i at lavfrekvent stråling tillates i samfunnet, for eksempel telekomindustrien. ICNIRP består av forskere fra samme miljø, og er ifølge Flydal i stor grad selvrefererende. Grunnleggeren av ICNIRP har byttet jobb til World Health Organization (heretter WHO). Dette har etter Flydals mening medført at WHO utelukkende forholder seg til ICNIRPS forskningsresultater og faglige vurderinger på området. Videre påpekte Flydal at flere land, som for eksempel Frankrike og Belgia har vedtatt lavere grenseverdier enn i Norge.

Det sakkyndige vitnet Dr. Else Nordhagen har doktorgrad i informatikk, og har jobbet som forsker ved Sintef, seniorforsker i Telenor, og vært gründer i mobilbransjen. Hun forklarte at hun ble gjort oppmerksom på tematikken da hun hørte at den tidligere kollegaen Flydal jobbet på området. Hun gikk i gang med å gjøre feilsøk i forskningen på feltet, og kom til at de eksisterende forskningsresultatene inneholdt flere svakheter. Særlig var det en feilslutning at forskningen kun forholdt seg til det hun definerte som det «termiske paradigmet».

Det termiske paradigmet innebærer at oppvarming er den eneste årsaken som er påvist at kan være helseskadelig. Videre forklarte Nordhagen at det ligger i strålefysikkens vurderingskriterier å forkaste funn hvor mekanismen er ukjent, samt funn som er vanskelig å gjenskape i tilsvarende eksperimenter. Hun mente at forskningen så bort ifra det hun definerte som det «biologiske paradigmet». Det biologiske paradigmet er vurderingskriterier som benyttes innen toksikologi og annen medisinsk forskning. Ved å benytte en slik forskningsmetodikk på EMF-feltet blir resultatet at lavfrekvent stråling også kan ha helseskadelige effekter.

Det sakkyndige vitnet Odd Magne Hjortland er utdannet automasjonsingeniør og driver selskapet EMF Consult AS. EMF Consult tilbyr måletjenester og utstyr til skjerming mot EMF. Hjortland opplyste at han ikke har formell utdanning innen radiokommunikasjon, men han mente at det måtte være en sammenheng mellom EMF og helseplager. Under utrulling av AMS-målerne ble han kontaktet av nettselskapene for å kontrollere strålingen fra målerne. Han avdekket feil i Nasjonal kommunikasjonsmyndighet (heretter NKOM) sine målinger av AMS-målerne. Han fant at standardene NKOM benyttet seg av ikke dekket all den strålingen som målerne avga. Videre fant han at AMS-målere uten elektrisk kommunikasjonsenhet skapte betydelige mengder støy inn i husets strømmnett, også kalt «skitten strøm».

Det sakkyndige vitnet Magda Havas er pensjonert professor fra Trent University, og har forsket på feltet i en årrekke. Hun forklarte at EMF har en rekke helsemessige skadevirkninger, både hva gjelder stråling fra AMS-målere med elektrisk kommunikasjonsenhet og fra skitten strøm, og at slik stråling kan være kreftfremkallende. Havas forklarte seg langt på vei sammenfallende med de øvrige sakkyndige vitnene fra saksøkernes side, og konkluderte med at mikrobølger og skitten strøm har negative effekter som kan lede til sykdom.

Det sakkyndige vitnet David Orly Carpenter er professor i folkehelse, nåværende dekan og medisiner. Han forklarte at han har jobbet for elektrisitetsbransjen i mange år. På samme måte som Havas gjennomgikk han forskning, studier og negative helsevirkninger av AMS-målere, som han mente dokumenterer skadeeffekter fra EMF. Han var kritisk til at forskermiljøet i og rundt ICNIRP ikke forholder seg til annen forskning på feltet, og mente det er overveldende vitenskapelige bevis for skadevirkninger fra stråling under termisk nivå. Han forklarte at oksidativt stress er den mest vanlige virkningsmekanismen.

Ser man disse forklaringene under ett, kan de sammenfattes slik: Også stråling eller spenningsvariasjon under grenseverdiene, kan være helseskadelig. Dagens grenseverdier bygger på den forutsetning at det først og fremst er stråling som leder til oppvarming, som kan være skadelig. Dette er ikke riktig. At regelverket likevel bygger på denne forutsetningen, innebærer at dagens grenseverdier ikke fanger opp andre mulige skademekanismer. I andre land, hvor myndighetene tar hensyn til andre skademekanismer enn oppvarming, har man derfor vesentlig lavere grenseverdier enn i Norge. Det finnes en rekke undersøkelser som underbygger en slik tilnærming. At denne forskningen foreløpig ikke har fått gjennomslag, skyldes at det toneangivende forskningsmiljøet – som også er representert i ICNIRP – ikke er åpne for forskning fra andre forskningsmiljøer og kritiserer den på sviktende grunnlag.

Både ICNIRP og norske myndigheter legger for øvrig for stor vekt på undersøkelser som viser at stråling fra svake elektromagnetiske felt ikke er skadelig. Negative funn kan ikke i seg selv falsifisere en hypotese om at stråling er skadelig, og kan derfor ikke tillegges vekt. Det ble i den forbindelse vist til Karl Poppers vitenskapsteori.

Også Elvia AS førte sakkyndige vitner. I tingrettens dom s. 17–18 er det gitt en oversikt over disse forklaringene. Denne gjengivelsen er – så langt den rekker – dekkende for de forklaringer som ble avgitt under ankeforhandlingen, og lagmannsretten finner derfor grunn til å gjengi den:

Som sakkyndig vitne møtte Lars Klæboe. Klæboe er seniorrådgiver i DSA og utdannet biolog og medisiner. Han har skrevet doktorgrad om hjernesvulster, og har tidligere jobbet i forskningsavdelingen i kreftforeningen. Han forklarte at hans faglige vurdering var at AMS-målere ikke har helsemessige virkninger da de medfører en strålingseksponering som er så lav det ikke er grunn til å anta at det kan være helsefarlig. Han viste til at NKOMs målinger av AMS-målerne viste at strålingen lå på en 1000-del av de verdiene som ICNIRPs grenseverdier legger opp til. Videre viste han til at ICNIRPs grenseverdier har inntatt en stor sikkerhetsmargin for å sikre at stråling som ligger tett opp til grenseverdiene ikke skal kunne gi negative helseeffekter. Han forklarte at strålingen som AMS-målerne avgir er lave sammenlignet med strålingen fra andre strålekilder mennesker utsettes for i det daglige. Både stråling fra WIFI og AMS-målere er lavere enn den kontinuerlige strålingen mobilnettet påfører individer. Mobilnettstråling må være kraftig for å kunne gi mobildekning innendørs. Klæboe forklarte at han har sittet i ekspertgruppen til FHI, og at han er en av forskerne som har sittet i og er nært tilknyttet ICNIRP. Han forklarte at både ICNIRP og FHI gjennomgår alle relevante funn og forskning på EMF-området. Klæboe uttalte at beskrivelsen av ICNIRP som korrupte og inhabile er uriktig. Ifølge Klæboe vurderer ICNIRP alle relevante funn og alle forskningsbaserte artikler tas stilling til. Grunnen til at forskningen som saksøkernes sakkyndige vitner viser til ikke er tillagt stor vekt, er ifølge Klæboe at det ikke er brukt en vitenskapelig forskningsmetode ved funnene, og at resultatene i stor grad er basert på gammel forskning som fokuserte på mobilstråling. Når forskningen det vises til ikke beskriver hvordan eksperimentene er utført, kan den etter Klæboes oppfatning ikke vektlegges fordi den ikke kan gjenskapes. Bevisene fra saksøkernes sakkyndige er selektivt utvalgt, og viser ikke til anerkjente organisasjoner eller rapporter. Klæboe mente saksøkerne i stor grad har vist til egenprodusert forskning, eller artikler som er tilpasset eget budskap. Der hvor FHI og WHO i sine rapporter gir uttrykk for tvil, er dette et uttrykk for vitenskapelig forbehold. Saksøkernes sakkyndige gir ikke uttrykk for tvil i sine konklusjoner. Klæboe forklarte at med begrepet «skitten strøm», menes svært svak stråling. Å legge vekt på hvilke forandringer en AMS-måler tilfører strømmettet i et hus vil ifølge Klæboe være ulogisk, fordi andre strømførende artikler, som for eksempel induksjonsplater og LED-pærer, påfører strømmettet like store variasjoner. Man kan ikke kategorisk utelukke at lavfrekvent EMF kan gi biologisk effekt, men dersom dette ble kommunisert til offentligheten, ville dette kunnet bli oppfattet feil. Klæboe forklarte at Frankrike og Belgia opererer med lavere grenseverdier som et resultat av politisk press, uten at dette er en avgjørelse som bygger på forskningsbaserte funn.

Som sakkyndig vitne møtte også Arnt Inge Vistnes, pensjonert forsker og tidligere førsteamanuensis ved Universitetet i Oslo. Han forklarte at han har jobbet med el-felt og helse i 20 år, og skrevet en rekke publiserte fagartikler og bøker om temaet. Når det gjelder de helsemessige virkningene av AMS-målere, forklarte Vistnes at eksponeringen fra en AMS-måler er tilsvarende eksponeringen man utsettes for ved ha en mobil et stykke unna. Ifølge Vistnes vil for eksempel forandringene som et smelteverk påfører strømmettet i sitt nærrområde, langt overgå virkningene fra en AMS-måler uten kommunikasjonsenhet. Hvis man skulle forholdt seg til de foreslåtte nivåene saksøkerne legger opp til, ville man ikke kunne leve i et moderne samfunn. Dette ville ifølge Vistnes resultere i at en stor del av dagens arbeidsplasser, som er avhengige av kommunikasjon og elektroniske hjelpemidler, ville blitt lagt ned. Hvis saksøkernes versjon skulle blitt tatt til følge ville det innebære at el-overfølsomme som gruppe var i stand til å bestå dobbeltblindtester ved eksponering av stråling. Slike forskningsresultater finnes ikke, og det har vist seg vanskelig å få denne gruppen mennesker til å la seg forske på.

Vitnet Mats Møller Bæren møtte for å forklare seg om NKOMs målinger som ble foretatt av AMS-målere før utrulling. Bæren jobber som sivilingeniør i NKOM. Han forklarte at de brukte måleutstyr som fanget opp alle sendinger som AMS-målerne avga ved målingene. Han kunne ikke forklare hvorfor EMF Consult fikk et annet resultat enn NKOM, men han kunne fortelle at målingene uansett lå veldig lavt i forhold til grenseverdiene til ICNIRP.

Disse forklaringene kan sammenfattes slik: Ut fra dagens tilgjengelige kunnskapsgrunnlag er det ikke grunnlag for å hevde at stråling eller spenningsvariasjon under grenseverdiene, er helseskadelig. Den forskningen som nettkundenes sakkyndige vitner har vist til, er ikke dekkende for det som er det rådende syn på dette området. Utvalget av arbeider er tilfeldig, og i mange tilfeller kan undersøkelsene kritiseres på metodisk grunnlag. At disse arbeidene foreløpig ikke har fått gjennomslag, er ikke utslag av verken korrupsjon eller kameraderi. Det må i stedet oppfattes som et uttrykk for at mange av disse arbeidene ikke holder mål, vitenskapelig sett, og at de samlet sett ikke er tilstrekkelige til å oppveie den overveldende forskningslitteraturen som peker i motsatt retning.

Det er for øvrig ikke riktig at undersøkelser som ikke påviser noen sammenheng mellom stråling fra svake elektromagnetiske felt ikke er skadelig, ikke skal tillegges vekt. Selv om fravær av funn ikke i seg selv falsifiserer en hypotese om at stråling er skadelig, bidrar den til å svekke hypotesen. Jo flere slike undersøkelser som finnes, desto mer vil den svekkes. Omvendt vil undersøkelser som påviser at det er en sammenheng, bidra til å styrke den.

I tillegg til de sakkyndige vitneforklaringer er det fremlagt flere vitenskapelige artikler om de generelle spørsmålene saken reiser. Lagmannsretten finner imidlertid ikke grunn til å gå nærmere inn på dem.

I 2012 utarbeidet Folkehelseinstituttet Rapport 2012:3 med tittelen «Svake høyfrekvente elektromagnetiske feil – en vurdering av helserisiko og forvaltningspraksis». Bakgrunnen for rapporten – som er på over 200 sider – beskrives slik i forordet:

Det har de siste ti årene vært en rivende utvikling i bruken av trådløs kommunikasjonsteknologi. Det er samtidig viktig at denne bruken kan skje på en trygg måte, slik at den ikke har negativ innvirkning på helse i befolkningen. Det har blant enkelte vært stilt spørsmål ved om bruken virkelig er trygg. Fra myndighetenes side må en forvaltningsmessig håndtering av disse spørsmålene være basert på vitenskapelig kunnskap og innsikt. Den siste norske vurderingen av helse i forbindelse med eksponering for radiofrekvente felt - spesielt fra mobiltelefoner - kom i form av en rapport fra Folkehelseinstituttet i april 2003. Siden den tid har det vært en sterk økning i bruk spesielt av mobiltelefoner; samtidig har det også skjedd svært mye når det gjelder forskning om mulig helserisiko fra radiofrekvente felt. Det har også kommet en rekke rapporter fra ulike ekspertgrupper internasjonalt.

Helse- og omsorgsdepartementet og Samferdselsdepartementet mente derfor at det var behov for en gjennomgang av kunnskapsstatus og av hvorvidt den norske forvaltningen er i tråd med kunnskapsstatus. Departementene ønsket også en redegjørelse for mulige usikkerheter i vurderingen og av forvaltningsmessige konsekvenser. Nasjonalt folkehelseinstitutt (Folkehelseinstituttet) fikk i oppdrag å opprette ekspertgruppen og forestå arbeidet med utredningen. I tillegg til en vurdering av forskning som har studert helseeffekter, ble det i forkant av arbeidet med denne rapporten også gjennomført et måleprogram for å kartlegge eksponering for radiofrekvente felt fra basestasjoner for mobiltelefoni, trådløse nettverk, kringkastingssendere mm. Disse måledataene er sammenholdt med kunnskap om eksponering i andre land, og de er en viktig del av ekspertgruppens vurderingsgrunnlag.

I denne rapporten besvarer ekspertgruppen oppdraget fra de to departementene.

Ekspertgruppen har arbeidet faglig uavhengig av Folkehelseinstituttet. Rapporten utgis imidlertid i Folkehelseinstituttets rapportserie, i trykket versjon, og den vil være elektronisk tilgjengelig.

Det fremgår av rapporten s. 14 at ekspertgruppen ble etablert våren 2010, og var satt sammen av 16 personer med «ekspertise innen fagområdene miljø- og arbeidsmedisin, biologi, fysikk, måleteknikk, biofysikk, biokjemi, epidemiologi og filosofi, samt erfaring fra forvaltning og risikohåndtering». I tillegg deltok en observatør fra Foreningen for el-overfølsomme (FELO). På s. 15 beskrives hovedtrekkene i arbeidsmåten slik:

Ekspertutvalget har gjennomgått og vurdert de senere års forskningsarbeid på fagområdet. Det er benyttet nyere forskningsrapporter og oversiktsrapporter utarbeidet av internasjonale og nasjonale ekspertgrupper. Utvalget har med bakgrunn i denne gjennomgangen og kunnskap om eksponering gjennomført en risikovurdering og vurdert dagens forvaltningspraksis.

[...]

Etter ønske fra oppdragsgiverne ble det etablert en referansegruppe. En rekke institusjoner ble invitert. Referansegruppen har bestått av personer fra de institusjoner som ønsket å delta, Per Morten Hoff (IKT Norge), Bjørn Erikson og Ali Reza Tirna (Landsorganisasjonen i Norge), og Solveig Glomsrod (FELO). Referansegruppen har hatt møter med utvalgets leder og sekretariat og gitt verdifulle innspill underveis.

Når det gjelder sterke radiofrekvente felt, sammenfatter ekspertgruppen sitt syn på s. 17:

Det er bred internasjonal enighet blant eksperter om at ICNIRPs referanseverdier (anbefalte verdier for maksimal eksponering) gir god beskyttelse mot både eksitasjon av nervevev og skadelig oppvarming av vevet. For eksponering ved nivåer under ICNIRPs referanseverdier har ICNIRP ikke funnet dokumenterte skadelige effekter, til tross for at det foreligger omfattende forskning. Noen mekanisme for hvordan slike effekter eventuelt skulle kunne oppstå er heller ikke identifisert.

Ekspertgruppen har lagt ICNIRPs basis- og referanseverdier til grunn for sin gjennomgang og vurdering av mulige skadelige effekter som kan oppstå som følge av eksponering for svake radiofrekvente felt. Spørsmålene som er behandlet av ekspertgruppen dreier seg i hovedsak om hvorvidt det kan oppstå skadelige effekter ved eksponeringer som er lavere enn ICNIRPs basis- og referanseverdier, dvs. svake RF-felt. Finnes det holdepunkter for slike skadelige effekter fra vitenskapelige studier med celler, dyr eller mennesker? Og hvis svaret på det spørsmålet er nei - hvor gode er så holdepunktene for at eksponering er helsemessig trygg ved nivåer under ICNIRP-verdiene?

Når det gjelder svake radiofrekvente felt, som er det som er aktuelt i denne saken, innleder ekspertgruppen sin sammenfatning på s. 17:

Det foreligger et stort antall eldre og nyere undersøkelser av mulige helseeffekter forårsaket av RF-felt. Sammenliknet med mange andre typer eksponering i miljøet der det er påvist klar helsefare, er forskningslitteraturen for svake RF-felt omfattende.

Ekspertgruppen har gjennomgått tidligere vitenskapelige rapporter fra uavhengige ekspertpaneler internasjonalt og nasjonalt, samt nyere publiserte studier av mulige effekter på helse etter eksponering for svake RF-felt. Vi har lagt vekt på om det er samstemmighet i konklusjonene til de ulike ekspertgruppene. Helseeffekter som er mest studert er: Risiko for kreftutvikling og effekter forbundet med kreftutvikling (f.eks. arvestoffskader), effekter på forplantning, nervesystemet, hjerte-karsystemet, immunsystemet, hormonregulering, genuttrykk i celler, og betydningen av EMF for personer som opplever at de får plager fra eksponering for EMF (el-overfølsomhet). Konklusjonene nedenfor baserer seg på en samlet vurdering av både eldre og nyere studier som er gjort i celler og vev, dyr, og i mennesker - dvs. eksperimentelle kliniske studier og befolkningsstudier.

I rapporten s. 21 drøftes spørsmålet om det foreligger en sammenheng mellom helseplager og el-overfølsomhet slik:

Det er gjort et stort antall kontrollerte forsøk med grupper av personer med helseplager som de opplever kommer fra EMF. Denne tilstanden, som ofte omtales som el-overfølsomhet, betegner vi i rapporten «helseplager tilskrevet EMF» (se også 1.5). De fleste studiene er gjort i laboratorium, noen på arbeidsplassen eller i hjemmet. Selv om kvaliteten varierer, er det mange forsøk som er metodisk gode. Det er dessuten gjennomført en oppfølgingsstudie av god kvalitet, hvor det deltok grupper av personer med helseplager som de tilskriver EMF. Noen få forsøk har vært designet for å undersøke enkeltpersoner med gjentatte eksponeringer. Den relativt omfattende litteraturen gir ikke holdepunkter for at eksponering for EMF virkelig er årsak til at personer får helseplager tilskrevet EMF, enten eksponeringen skjer alene eller i kombinasjon med andre faktorer som kan ha betydning for utløsning av symptomer. Det er heller ikke holdepunkt for at personer med helseplager tilskrevet EMF er i stand til å oppdage slik eksponering. Forsøk som har vært gjennomført blindt, viser at symptomer også oppstår når forsøkspersonene ikke eksponeres. Det vil si at EMF ikke trenger å være til stede for at det skal oppstå helseplager tilskrevet EMF. Helseplagene kan følgelig skyldes andre forhold; se videre omtale i kapittel 1.5. Ekspertgruppen konkluderer med at vitenskapelige studier tyder på at EMF ikke er årsak til eller medvirkende årsak til tilstanden helseplager tilskrevet EMF (el-overfølsomhet).

Ekspertgruppen syn på hvorvidt det er tatt tilstrekkelig hensyn til usikkerheter ved selve risikovurderingen sammenfattes på s. 22:

I mandatet ble ekspertgruppen også bedt om å vurdere hvorvidt det er tatt tilstrekkelig hensyn til *usikkerheter i selve risikovurderingen*.

Ekspertgruppen mener at vår kunnskap om eksponeringen som befolkningen utsettes for i dagliglivet, er basert på realistiske malinger. Når det gjelder mulige helsefarer ved eksponering for svake RF-felt, foreligger det mange studier utført med ulike metodikk. Generelt sett er dokumentasjonen svært omfattende. Omfanget og kvaliteten varierer med hensyn til de ulike helseeffektene som er studert. Spesielt for helseskader av mer alvorlig karakter, som kreft og effekter på nervesystemet, er det utført mange studier, både med dyr og med mennesker. Mange av de eksperimentelle studiene har benyttet eksponering med svake RF-felt, som er relativt høye sammenliknet med reell eksponering i dagliglivet. Gjenværende usikkerhet i risikovurderingen er i hovedsak knyttet til helseeffekter som viser seg etter svært lang tid og til situasjoner som gir høyest eksponering (dvs. egen bruk av mobiltelefon). Denne usikkerheten i selve risikovurderingen vurderes som lav. Det er neglisjerbar usikkerhet i risikovurderingen knyttet til andre kilder, som basestasjoner, trådløse nettverk, TV-sendere og andres bruk av mobiltelefon.

Samlet sett er usikkerheten i risikovurderingen derfor liten.

Bakgrunnen for at enkelte personer likevel ser ut til å oppleve helseulemper som følge av svake elektromagnetiske felt, drøftes slik på s. 22–23:

Helseplager tilskrevet EMF, ofte omtalt som el-overfølsomhet, betegner en tilstand hos personer som opplever at deres helseplager er forårsaket av EMF. Det er utført et stort antall vitenskapelige studier som gir holdepunkter for at EMF ikke er årsak til symptomene (se 1.3.2.8). Likevel er helseplagene reelle og må tas alvorlig. Det er store forskjeller mellom personer med helseplager tilskrevet EMF, blant annet når det gjelder hvilke symptomer de opplever, hvor alvorlige de er, og hvilke former for EMF pasientene opplever at utløser dem. Hvor stor andel av den norske befolkningen som har slike helseplager er uvisst. Tall fra andre land er usikre og varierer betydelig, fra 1,5 % opp til 10 % av befolkningen.

Det finnes flere mulige forhold som kan bidra til tilstanden helseplager tilskrevet EMF. Det finnes trolig ikke en forklaringsmodell som vil gjelde for alle med slike plager. Den primære årsaken til symptomene kan være andre påvirkninger, fysiske, psykologiske og sosiale, og ulike forhold kan samspille. Kulturelle forhold, stressreaksjoner, læringsmessige og andre psykologiske mekanismer kan forklare hvorfor akkurat EMF oppleves å være årsak til helseplagene selv om det ikke er en fysisk årsakssammenheng.

En helhetsvurdering av helse og av mulige uheldige fysiske, psykologiske og sosiale belastninger, samt pasientens egen motivasjon, er nødvendig som grunnlag for medisinsk behandling og andre tiltak. Målet for behandling og tiltak er å redusere symptomer og negativ innvirkning på livsutfoldelse. Det er viktig at det opprettes et tillitsforhold mellom pasient og lege, og at pasientens egen opplevelse av plager tas alvorlig, samtidig som informasjon om vitenskapelig basert kunnskap gis på en støttende måte. I noen tilfeller viser det seg at diagnostiserbare sykdommer er årsak til symptomene. Det er derfor viktig at det ved første legebesøk alltid legges opp til en adekvat medisinsk undersøkelse av pasienter med slike plager. Vitenskapelig kunnskap gir ikke grunnlag for å anbefale tiltak for å redusere eller unngå eksponering for EMF.

Pasienter med helseplager tilskrevet EMF kan karakteriseres som en undergruppe av pasientgruppen med helseplager tilskrevet miljøfaktorer (f.eks. tilstander omtalt som luktoverfølsomhet og overfølsomhet for egne amalgamfyllinger). Et fellestrekk for denne gruppen av pasienter som tilskriver plagene EMF, og pasienter som tilskriver sine helseplager andre miljøfaktorer, er at de ofte har en sterk tro på årsaksforholdet, mens vitenskapelige studier ikke kan sannsynliggjøre eller bekrefte en årsakssammenheng.

For lagmannsretten er det ikke nødvendig å gå nærmere inn på disse spørsmålene. Bevisførselen under ankeforhandlingen gir ikke grunnlag for å hevde at stråling under grenseverdiene, er helseskadelig. Selv om det finnes forskere og andre fagpersoner som har inntatt et annet syn, ser dette ikke ut til å være representativt for det som er det rådende syn på dette området. Lagmannsretten viser her til den brede gjennomgåelsen som er foretatt i rapporten fra Folkehelseinstituttet. Rett nok er rapporten fra 2012, men vitneførselen for lagmannsretten gir ikke grunnlag for å hevde at funnene der ikke lenger er dekkende.

Lagmannsretten understreker samtidig at man må skille mellom spørsmålet om stråling under grenseverdiene i seg selv er helseskadelig, og spørsmålet om slik stråling

sammenholdt med psykologiske eller andre årsaksfaktorer, likevel kan være en medvirkende årsak til helseulemper. I slike tilfeller oppstår det spørsmål om unntakene i avregningsforskriften § 4-1 annet ledd bokstav b og forbrukerkjøpsloven § 48 a første ledd annet punktum bokstav b kan være oppfylt på det grunnlaget. Dette spørsmålet kan ikke reduseres til et spørsmål om stråling under grenseverdiene i seg selv er helseskadelig.

1.3 Plikt til å installere AMS?

1.3.1 Hvor langt rekker plikten etter avregningsforskriften § 4-1?

Det fremgår av forskrift 11. mars 1999 nr. 301 om måling, avregning, fakturering av nettenester og elektrisk energi, nettselskapets nøytralitet mv. (avregningsforskriften) § 4-1 at Elvia AS i utgangspunktet har plikt til å installere AMS hos sine kunder, men det fastsettes samtidig enkelte unntak fra denne plikten. Bestemmelsen lyder slik:

«§ 4-1.Plikt til å installere AMS

Nettselskapet skal sørge for at AMS er installert i hvert enkelt målepunkt.

Nettselskapet har ikke plikt til å installere AMS i målepunkt for sluttbrukere i lavspenningsanlegg dersom:

- a. forbruket i målepunktet er lavt og forutsigbart, eller
- b. installasjonen er til vesentlig og dokumenterbar ulempe for sluttbruker.

Dersom nettselskap og sluttbruker er uenig om installasjon av AMS, kan saken fremlegges for Reguleringsmyndigheten for energi til avgjørelse.

Nettselskapet skal rapportere periodisk om fremdrift til Reguleringsmyndigheten for energi frem til 1. juli 2023. Gjennom rapporteringen skal nettselskapet vise en fremdrift som sannsynliggjør at selskapet vil oppfylle kravet til installering av AMS i alle målepunkt frem til 1. juli 2023.»

I avregningsforskriften § 1-1 sjette ledd beskrives formålet med reglene om AMS slik:

Reglene om avanserte måle- og styringssystemer (AMS) skal bidra til korrekt avregning, nødvendig informasjon til styring av eget strømforbruk og økt mulighet for nettselskapet til å effektivisere driften av nettet.

Lagmannsretten kommer tilbake til dette i punkt 1.4.3 nedenfor.

Avregningsforskriften § 4-1 annet ledd bokstav b gjør som nevnt unntak fra plikten til å installere AMS i tilfeller hvor «installasjonen er til vesentlig og dokumenterbar ulempe for sluttbruker». Nettkundene har anført at de omfattes av dette unntaket, og at Elvia AS derfor ikke har plikt til å installere AMS hos dem.

I dette punktet vil lagmannsretten drøfte hva som generelt sett ligger i kravene til vesentlig ulempe, årsakssammenheng og dokumentérbarhet. Den konkrete vurderingen kommer lagmannsretten tilbake til i neste punkt.

Det er ikke tvilsomt at helseplager utgjør en «ulempe». I kravet til at ulempen må være «vesentlig» ligger et krav om arten og omfanget av de ulemper det er tale om. Ulemper av bagatellmessig art, oppfyller ikke vesentlighetskravet. Dersom AMS derimot leder til migrene, tinnitus, synsforstyrrelser eller søvnevansker, vil grensen være overskredet dersom årsakskravet er oppfylt. Dersom helseulempene i stedet skyldes andre forhold, vil de ikke oppfylle kravet – uavhengig av hvor omfattende de er. Forskriften forutsetter dermed at det må foretas en konkret vurdering av helsesituasjonen til den enkelte nettkunde. For det enkelte nettselskap kan dette være krevende.

De helseulempene som i tilfelle kan gi grunnlag for unntak fra plikten til å installere AMS, må videre ha sammenheng med «installasjonen». Unntaket i avregningsforskriften § 4-1 annet ledd bokstav b rommer dermed et krav om årsakssammenheng mellom ulempene og installasjonen. Helseulemper som forelå forut for installasjonen, og som heller ikke ble forsterket som følge av den, vil ikke gi grunnlag for unntak. Dette innebærer at det for hver helseulempe i utgangspunktet vil måtte foretas en sammenligning av helsesituasjonen før og etter installeringen. En annen sak er at det i praksis visstnok legges til grunn at unntaket fra installeringsplikten kan få anvendelse også i tilfeller hvor årsaksforholdet foreløpig ikke er avklart. En slik praksis lar seg ikke uten videre forene med avregningsforskriften, siden nettselskapene ikke har kompetanse til å dispensere fra installeringsplikten etter avregningsforskriften § 4-1 første ledd. For lagmannsretten er det imidlertid ikke grunn til å gå inn på de spørsmål dette reiser.

I en del tilfeller vil helseulemper kunne oppstå som følge av samvirkende årsaksfaktorer. Som lagmannsretten vil komme tilbake til, vil el-overfølsomme personer kunne oppleve helseulemper fra stråling som andre ikke merker noe til. Dette kan skyldes psykologiske eller andre forhold. I slike tilfeller oppstår det spørsmål om det er «installasjonen» som er årsaken til ulempene, eller om man i stedet skal se det slik at ulempene må tilskrives andre forhold.

Ordlyden i avregningsforskriften § 4-1 første ledd gir begrenset veiledning når man skal ta standpunkt til hvorvidt årsakskravet bygger på en betingelseslære eller en hovedårsakslære. Ulempene vil kunne ha sammenheng med «installasjonen» av AMS uavhengig av hvilken tilnærming man bygger på.

I høringsdokumentet «Avanserte måle- og styringssystem (AMS)» s. 25 heter det:

NVE har ved tidligere høringer mottatt innspill fra «Foreningen for el-overfølsomme» om negative virkninger for enkelte mennesker av elektromagnetisk

stråling fra trådløse nettverk. Det er blitt hevdet at innføring av AMS kan gi opphav til slik stråling. Om installasjon av AMS er til stor helsemessig ulempe for enkeltkunder må nettselskapene så langt mulig tilpasse seg dette. Unntak av medisinske årsaker vil normalt måtte dokumenteres.

Det fremgår her at NVE var klar over at installering av AMS vil kunne være «til stor helsemessig ulempe for enkeltkunder» som er el-overfølsomme, og at nettselskapene «så langt mulig [må] tilpasse seg dette». Etter lagmannsrettens syn peker dette i retning av at det må være tilstrekkelig at stråling er en medvirkende årsak til helseulempene – såfremt den samlede ulempen er «vesentlig og dokumenterbar». Unntaket i avregningsforskriften § 4-1 annet ledd bokstav b ser for øvrig ut til å være gitt for å fange opp disse tilfellene.

Forskriften krever videre at ulempen må være «dokumenterbar». I dette ligger iallfall at det ikke vil være tilstrekkelig at nettkunden selv opplyser at installasjon av AMS vil lede til ulemper. Grunnlaget for et eventuelt unntak må kunne underbygges ut over en ren egenklæring. I så fall ville installering av AMS reelt sett ha vært frivillig.

Nettkundene har fremhevet at forvaltningen for sin del har stilt krav om legeattest, og at det er lagt til grunn at det ikke vil være mulig å oppfylle dokumentasjonskravet på andre måter. I NVEs klagevedtak 26. juli 2018 uttrykkes dette slik:

Bare personer som kan legge frem attest fra lege eller andre med samme myndighet kan kreve fritak for AMS. Fritaket gjelder kun egen bolig, hytte eller leilighet. Personer som innvilges fritak vil få installert en AMS-måler der kommunikasjonsmodulen er fjernet eller deaktivert. Kunden kan ikke kreve å få beholde eksisterende måler.

Energiklagenemnda har i ENK-2021-1991 lagt en tilsvarende forståelse til grunn:

(93) Nemnda er enig med klager i at ordlyden ikke eksplisitt krever dokumentasjon i form av legeerklæring. Imidlertid følger det av ordlyden av den vesentlige ulempen skal være «*dokumenterbar*». Selv om legeattester ikke nevnes eksplisitt i bestemmelsen eller i forarbeidene, kan nemnda vanskelig se at helsemessige ulemper kan dokumenteres på andre måter enn ved nettopp legeerklæring. Det hadde etter nemndas syn ikke vært heldig dersom nettselskapene selv, eller RME, skulle vurdert nettkundenes helsemessige forhold i forbindelse med søknader om fritak.»

Denne tilnærmingen gjør det praktisk vanskelig å påberope seg unntaksbestemmelsen i avregningsforskriften § 4-1 annet ledd, siden Helsedirektoratet i rundskrivet «Legeattest og automatiske strømmålalarar» fra 14. mars 2018 har instruert fastleger om ikke å utstede slike legeattester:

Fastlegar skal ikkje skrive ut legeattest som seier at pasientar har helseplager som skuldast stråling frå automatiske strømmålalarar. Det er ikkje dokumentert samanheng mellom helseplager og stråling frå slike målalarar.

Innan 1. januar 2019 vil alle straumkundar få installert automatiske straummålarar. Desse målarane sender målaravlesingsdata til leverandøren over straumnett, mobilnett eller eit eige radionettverk. Dette gjev svak elektromagnetisk stråling.

Helsedirektoratet har desse råda til fastlegar og pasientane deira:

- Den elektromagnetiske strålinga frå automatiske straummålarar er svært svak. Det er ikkje dokumentert samband mellom helseplager og så svak stråling.
- Strålinga frå straummålarane ligg langt under grenseverdiane som er sette av Statens strålevern
- Fastlegen skal ikkje skrive ut helseattest som seier at pasienten har plagar som skuldast stråling frå ein automatisk straummålar.
- Pasientar som kjem til legen med plager dei meiner skuldast stråling eller elektromagnetiske felt, må bli tatt på alvor. Plagene deira kan vere reelle, sjølv om dei ikkje skuldast elektromagnetiske felt.

[...]

Helsedirektoratet legg til grunn Folkehelseinstituttet si kunnskapsoppsummering frå 2012. Her gjekk FHI gjennom mange vitskapelege studiar. FHI fann ikkje haldepunkt for at stråling under dei anbefalte grenseverdiane gir helserisiko.

Målingar gjort av Statens strålevern viser at strålinga frå dei automatiske straummålarane ligg langt under de anbefalte grenseverdiane.

Helsepersonellova §15 og Forskrift om krav til helsepersonells attester, erklæringer m.v. har desse krava til innhald i legeattestar:

«Den som utsteder attest, legeerklæring o.l. skal være varsom, nøyaktig og objektiv. Attest, legeerklæring, o.l. skal være korrekte og bare inneholde opplysninger som er nødvendige for formålet.»

Dersom fastlegen skriv ut ein attest som seier at pasienten har plagar som skuldast ein automatisk straummålar, vil det vere i strid med helsepersonellova.

Etter lagmannsrettens syn bør det nærme innholdet av kravet til dokumentasjon ses i samband med hva det er som skal dokumenteres. Det er grunn til å skille mellom hva som kreves for å dokumentere at det foreligger en «vesentlig [...] ulempe», og hva som kreves for å dokumentere at ulempen skyldes «installasjonen».

Forskriften § 4-1 annet ledd bokstav b krever for det første at installasjon av AMS vil lede til «vesentlig [...] ulempe». I saker hvor det er helsemessige ulemper som i tilfelle vil gi grunnlag for unntak fra nettselskapets plikt til å installere slik måler, antar lagmannsretten at det må kreves at helseulempene kan dokumenteres ved fremleggelse av en alminnelig legeattest. Rundskrivet fra Helsedirektoratet er ikke til hinder for dette. Siden ulempevurderingen skal knytte seg til virkningene av en eventuell fremtidig installering av AMS, vil en slik legeerklæring vanskelig kunne romme mer enn en prognose om hvilke

ulempene dette vil lede til. Denne prognosen må basere seg på nettkundens helsetilstand på undersøkelsestidspunktet.

Lagmannsretten er oppmerksom på at dokumentasjonsverdien av en slik legeattest er begrenset, siden legen vil måtte ta utgangspunkt i – og langt på vei legge til grunn – de opplysninger som nettkunden selv gir. Det er dermed en risiko for at nettkunden bevisst eller ubevisst beskriver ulempene i lys av avregningsforskriftens krav til vesentlighet og årsakssammenheng. På den annen side antar lagmannsretten at legens plikt til å føre journal etter helsepersonelloven §§ 39 og 40 vil kunne bidra til å motvirke at det gis uriktige opplysninger under konsultasjonen.

Forskriften § 4-1 annet ledd bokstav b krever for det annet at ulempen har sammenheng med «installasjonen». At årsakskravet er oppfylt, vil som regel ikke kunne dokumenteres gjennom fremleggelse av legeattest. Lagmannsretten antar imidlertid at kravet må kunne oppfylles på andre måter, siden unntaket i forskriften som nevnt er gitt for å fange opp nettopp disse tilfellene. På denne bakgrunn legger lagmannsretten til grunn at det vil være tilstrekkelig om man kan dokumentere – gjennom fremleggelse av legeattest – at man har symptomer som er forenlige med det som i dagligtale kalles el-overfølsomhet. I motsatt fall ville ikke unntaket nå sitt formål. Det skal imidlertid ses bort fra forutgående psykiske eller somatiske lidelser eller andre forhold som ikke vil forsterkes om det installeres AMS.

Den tolkningen av dokumentasjonskravet som lagmannsretten med dette legger til grunn, går klar av de innvendinger som Sivilombudsmannen – nå Sivilombudet – pekte på i sitt brev 13. mai 2020 til NVE.

I tilfeller hvor unntaket i avregningsforskriften får anvendelse, vil Elvia AS ikke ha plikt til å installere en ordinær AMS. Det følger likevel ikke av dette at nettkunden slipper å ha strømmåler. I slike tilfeller må det installeres en annen type måler, f.eks. en måler uten kommunikasjonsenhet, eller treffes andre tiltak som forebygger ulempene.

1.3.2 Har Elvia AS plikt til å installere AMS hos nettkundene i denne saken?

Lagmannsretten går nå over til spørsmålet om hvorvidt Elvia AS har plikt til å installere AMS hos nettkundene i denne saken. Dette vil i sin tur ha betydning for spørsmålet om nettkundene har en kontraktsrettslig plikt til å medvirke til installeringen, og om det vil utgjøre et vesentlig kontraktsbrudd å unnlate å medvirke.

Lagmannsretten ser først på situasjonen til Mona Storm Andersen, Gillan Godtfredsen og Solvår Werenskiold, som alle har fått fritak etter avregningsforskriften § 4-1 annet ledd bokstav b for AMS med kommunikasjonsenhet. Spørsmålet er dermed hvorvidt de også har krav på fritak fra en AMS uten kommunikasjonsenhet.

Mona Storm Andersen forklarte at hun først merket et ubehag knyttet til stråling på slutten av 1990-tallet, da hun studerte og senere arbeidet i bygninger med mobilmaster på taket. Andersen forklarte at hun kollapset fullstendig i 2006, og at hun fra da av slet med sterk lysømfintlighet, dårlig korttidshukommelse og søvnproblemer. I 2015 ble Andersen uføretrygdet. Uføretidspunktet ble satt til 2006.

Andersens helsesituasjon er kort beskrevet i legeerklæring 16. august 2019 fra Øystein Bakkevig, som er spesialist i psykiatri og allmennmedisin. Her heter det:

Ovennevnte er en lenge kjent pasient hos meg og har en betydelig overfølsomhet for sensoriske inntrykk og også for elektrisk stråling. Hun uttrykker derfor sterk uro over sin helsesituasjon som kan forverres ved installasjon av AMS i huset

Andersen har fått fritak etter avregningsforskriften § 4-1 annet ledd bokstav b. Dette fremgår blant annet av en e-post 16. desember 2020 fra Elvia AS til Nils Jørn Olsen, som er hennes samboer. Det fremgår av e-posten at fritaket gjelder både deres egen strømmåler og måleren i utleiedelen i annen etasje i boligen i Busterudkleiva 38:

Hei Nils Jørgen Olsen, og takk for din henvendelse.

Dere kan vise dokumentasjon på fritak til montøren når han/hun kommer for å bytte til ny måler. Dere får da målere uten kommunikasjonsmodul (sender). Fritak blir da registrert. Dette gjelder begge anleggene.

Men dersom dere skal bytte leietaker på et tidspunkt vil fritaket på utleiemålerne frafalle, da dette vil være knyttet til leietakeren. Kan derfor være lurt at også denne måleren er registrert på dere selv.

Spørsmålet for Andersens del er om AMS uten kommunikasjonsenhet vil være til «vesentlig og dokumenterbar ulempe» for henne. Andersen har ikke anført at hun reagerer på de spenningsvariasjoner som en slik måler vil lede til. Lagmannsretten legger derfor til grunn at unntaket i avregningsforskriften § 4-1 annet ledd bokstav b ikke gir grunnlag for fritak fra AMS uten kommunikasjonsenhet.

Gillian Godtfredsens forklarte at hennes helseplager begynte på 1990-tallet. Godtfredsens opplevde da at hun ble dårlig i nærheten av mobilmaster og høyspentledninger. Hun ble akutt syk da det ble installert AMS hjemme hos henne uten at hun var klar over det. Godtfredsens fikk senere installert AMS uten kommunikasjonsenhet, og det reduserte helseplagene. I dag bor hun i et hus med en elektromekanisk måler. Godtfredsens kan imidlertid ikke oppsøke kafeer, kjøpesentre eller treningssentre, og hun kan bli dårlig når hun besøker andre.

Godtfredsens helsesituasjon er kort beskrevet i legeerklæring 5. oktober 2017 fra Cornelia Gåskjenn, som er spesialist i allmennmedisin. Her heter det:

Det bekreftes at GILLIAN GODTFREDSSEN, 04.01.1954, er sensitiv for elektrisk stråling og må av den grunn få fjernet automatisk strømmåler.

Det er opplyst at Godtfredsen har fått fritak etter avregningsforskriften § 4-1 annet ledd bokstav b for AMS med kommunikasjonsenhet. Spørsmålet er hvorvidt AMS uten kommunikasjonsenhet vil være til «vesentlig og dokumenterbar ulempe» for henne. Godtfredsen har forklart at en slik måler tidligere har redusert helseplagene, og det fremgår av legeerklæringen at det er «stråling» hun er sensitiv for. Lagmannsretten legger etter dette til grunn at unntaket i avregningsforskriften § 4-1 annet ledd bokstav b ikke gir grunnlag for fritak fra AMS uten kommunikasjonsenhet.

Solvår Werenskiold avga ikke forklaring for lagmannsretten, men hun har fremlagt en legeerklæring datert 23. august 2019 fra Bjørn Gunnarsson, som er lege. Her heter det:

«Diagnose

Sensitiv for elektromagnetisk stråling A97

Sykehistorie

Solvår oppger att hon ær hypersensitiv før elektromagnetisk stråling. Solvår berættar att hon inte tåler de nya el-mætarna som avger stråling. Ønskar inte någon ny målare instalerad. Trenger dærfør en legeerklæring kring detta.»

Det er opplyst at hun har fått fritak etter avregningsforskriften § 4-1 annet ledd bokstav b for AMS med kommunikasjonsenhet. Lagmannsretten kan imidlertid ikke se at det er sannsynliggjort at også AMS uten kommunikasjonsenhet vil påføre henne en «vesentlig og dokumenterbar ulempe». Legeerklæringen oppgir ikke hvilke plager hun har, med det fremgår at det er «elektromagnetisk stråling» hun er sensitiv for. Det er dermed ikke grunnlag for fritak fra AMS uten kommunikasjonsenhet.

De seks øvrige nettkundene – Kristina Julia Arvidsson, Ulrikke Espelund, Øivind Jahn Jacobsen, Sanna Marie Johansson, Nils Petter Nilsen og Jan Erik Winås – avga ikke forklaring for lagmannsretten, og de har ikke lagt frem legeerklæringer. Det eneste som er tilbudt av bevis om deres helsesituasjon, er en sammenstilling av opplysninger som de selv har gitt i anledning av rettssaken. Etter lagmannsrettens syn oppfyller ikke dette kravet til dokumentasjon i avregningsforskriften § 4-1 annet ledd bokstav b. Inntil videre kommer dermed ikke unntaket til anvendelsen overfor Kristina Julia Arvidsson, Ulrikke Espelund, Øivind Jahn Jacobsen, Sanna Marie Johansson, Nils Petter Nilsen og Jan Erik Winås.

1.4 Stengingsrett etter forbrukerkjøpsloven § 48 a?

1.4.1 Innledning

I punkt 1.3 kom lagmannsretten til at Elvia AS har en forskriftsfestet plikt til å installere AMS hos Kristina Julia Arvidsson, Ulrikke Espelund, Øivind Jahn Jacobsen, Sanna Marie Johansson, Nils Petter Nilsen og Jan Erik Winås, jf. avregningsforskriften § 4-1. Elvia AS må videre installere strømmåler uten kommunikasjonsmodul hos Mona Storm Andersen, Gillan Godtfredsen og Solvår Werenskiold.

Nettkundene har gitt uttrykk for at de ikke ønsker å medvirke til skifte av strømmåler. Spørsmålet blir derfor om dette gir Elvia AS stengingsrett etter forbrukerkjøpsloven § 48 a. Dette beror i første omgang på om manglende medvirkning utgjør et kontraktsbrudd (punkt 1.4.2), og om et eventuelt kontraktsbrudd i tilfelle er vesentlig (punkt 1.4.3).

De ankende parter har som nevnt gjort gjeldende at forbrukerkjøpsloven § 48 a ikke gir grunnlag for å gjøre unntak fra leveringsplikten etter energiloven § 3-3. Lagmannsretten finner det klart at denne anførselen ikke kan føre frem. Det er på det rene at særregelen om stengingsrett i forbrukerkjøpsloven § 48 a går foran den generelle leveringsplikten etter energiloven § 3-3. Formålet med å gi en særbestemmelse om stengingsrett er nettopp å gi nettselskapene adgang til å stenge strømmen der det foreligger vesentlig kontraktsbrudd – uten hinder av den generelle leveringsplikten etter energiloven § 3-3.

1.4.2 Kontraktsbrudd?

Det første spørsmålet som oppstår, er om manglende medvirkning til målerbytte utgjør et kontraktsbrudd.

Nettkundenes kontraktsmessige forpliktelser må utledes av de avtaler som de i sin tid inngikk med Hafslund Nett, som fremdeles binder partene. At Hafslund Nett senere ble slått sammen med Eidsiva Nett og ble til Elvia AS, røkkes ikke ved det.

Det er gitt nærmere bestemmelser om plassering og tilgang til målepunkt i standard tilknytningsvilkår for forbrukerkunder § 6 første og annet ledd:

§ 6 MÅLEPUNKT

Plassering av målepunkt avtales i forbindelse med bestilling av tilknytning. Normalt skal en installasjon ha ett (1) målepunkt som plasseres så nært tilknytningspunktet som mulig. Målepunktets plassering skal være godkjent av nettselskapet, og nettselskapet kan kreve at måleutstyret plasseres utendørs i låst skap og/eller være avlesbart utenfra. Nettselskapet skal ha uhindret adgang til måleutstyret.

Ved tilknytning monterer nettselskapet eller dennes representant måleutstyr for avregning av nettleie og kraftkjøp. Nettselskapet fastsetter størrelse og type

måleutstyr og eventuelle kontrollapparater, eier disse og foretar nødvendig vedlikehold.

Disse kontraktsforpliktelsene speiler avregningsforskriften § 3-1 annet ledd, som slår fast at sluttbrukeren «plikter å gi nettselskapet i sitt nettområde adgang til måleren for anlegget sitt».

Etter lagmannsrettens syn peker dette i retning av at nettkundene har en kontraktsmessig plikt til å medvirke til at nettselskapet kan montere AMS såfremt nettskapet har plikt til å montere slik måler, jf. avregningsforskriften § 4-1. Dersom nettskapet – som en følge av unntaksbestemmelsen i avregningsforskriften § 4-1 annet ledd bokstav b – i stedet har plikt til å montere en strømmåler uten kommunikasjonsmodul, ser det på tilsvarende måte ut til at nettkundene har plikt til å medvirke til at nettselskapet kan montere en slik måler. Unnløstelse av å medvirke til dette vil i tilfelle utgjøre et kontraktsbrudd.

Nettkundene har gjort gjeldende at nettselskapets standard tilknytningsvilkår ble utformet før det var aktuelt å installere AMS. Etter deres syn kan den derfor ikke uten videre gis anvendelse i dagens situasjon, og især ikke overfor nettkunder som etter alt å dømme vil påføres helseulemper av en slik måler.

Lagmannsretten ser annerledes på det. Nettkundenes kontraktsmessige forpliktelser må som nevnt fremdeles utledes av de avtaler som de i sin tid inngikk med Hafslund Nett. Etter lagmannsrettens syn er hensynet til nettkundenes helsesituasjon tilstrekkelig varetatt gjennom unntaksbestemmelsen i avregningsforskriften § 4-1 annet ledd bokstav b, som innebærer at nettselskapet ikke har plikt til å montere AMS dersom «installasjonen er til vesentlig og dokumenterbar ulempe for sluttbruker», jf. punkt 1.3.1 ovenfor. Dersom en nettkunde omfattes av denne unntaksbestemmelsen, vil nettkunden ikke ha plikt til å medvirke til montering av AMS. Vedkommende vil imidlertid ha plikt til å medvirke til montering av en strømmåler som ikke rammes av unntaksbestemmelsen, f.eks. en måler uten kommunikasjonsmodul. En nettkunde som ikke omfattes av unntaksbestemmelsen, kan heller ikke høres med at vedkommende har helseulemper som må få betydning for fastleggingen av hans eller hennes plikter etter kontrakten med nettselskapet.

På denne bakgrunn har lagmannsretten kommet til at unnløstelse av å medvirke til et pliktig målerbytte, vil utgjøre et kontraktsbrudd.

1.4.3 Vesentlig kontraktsbrudd?

Det neste spørsmålet som må avklares, er om manglende medvirkning til målerbytte vil utgjøre et «vesentlig kontraktsbrudd», jf. forbrukerkjøpsloven § 48 a første ledd.

I forarbeidene drøftes kravet om vesentlig kontraktsbrudd slik, jf. Ot.prp. nr. 114 (2004–2005) s. 148:

Kravet om vesentlig kontraktsbrudd innebærer at det må foreligge et markert avvik fra riktig oppfyllelse. Vurderingen av om kontraktsbruddet er vesentlig, vil måtte bero på en totalvurdering, hvor det for eksempel vil kunne være naturlig å legge vekt på karakteren og omfanget av kontraktsbruddet, årsaken til kontraktsbruddet, for eksempel om kontraktsbruddet skyldes manglende betalingsvilje eller manglende betalingsevne, nettselskapets øvrige sanksjonsmuligheter og om det eventuelt foreligger en nedbetalingsplan. Som arbeidsgruppen er inne på i NOU 2004:4 s. 160, bør det være en viss forholdsmessighet mellom nettselskapets interesse i å stenge anlegget og virkningen for forbrukeren.

Forarbeidene gir her anvisning på at vesentlighetsvurderingen grunnleggende sett beror på en bred «totalvurdering», og det fremheves enkelte momenter som vil måtte tillegges vekt i denne vurderingen.

Nettkundene har imidlertid gjort gjeldende at det bare er brudd på betalingsplikten som kan gi grunnlag for stenging etter forbrukerkjøpsloven § 48 a. Til støtte for dette er det vist til blant annet NOU 2004: 4 *Lovregulering av strømvavtaler sluttet med forbrukere* s. 135:

Betegnelsen kontraktsbrudd dekker alle former for brudd på en forbrukers kontraktsforpliktelser i forhold til et nettselskap. Det kan tenkes at et nettselskap får rett til å stenge leveringen av elektrisk energi, selv om det ikke foreligger et mislighold av forbrukerens betalingsforpliktelse, men bare brudd på andre kontraktsforpliktelser, som for eksempel å gi tilgang til distribusjonsnett og installasjon etter standard tilknytningsavtale § 3-6. I alminnelighet brukes stengingsretten imidlertid bare ved betalingsmislighold, og det vesentlighetskrav arbeidsgruppen foreslår, vil sjelden kunne anses for å være oppfylt ved mislighold av andre forpliktelser enn betalingsforpliktelsen. Noe annet er at mislighold av andre forpliktelser kan inngå i vurderingen sammen med et betalingsmislighold, og sammen med det utgjøre et vesentlig kontraktsbrudd. Dersom det inntreffer flere kontraktsbrudd i sammenheng, kan disse kumuleres, slik at det avgjørende er om de samlet sett utgjør et vesentlig kontraktsbrudd.

Lagmannsretten kan ikke se at det er rettskildemessig dekning for å hevde at det bare er betalingsmislighold som gir grunnlag for stenging.

Lagmannsretten tar utgangspunkt i lovens ordlyd, som gir nettselskapet rett til stenging «dersom det foreligger vesentlig kontraktsbrudd fra forbrukerens side». Denne retten ser ikke ut til å være begrenset til bestemte former for kontraktsbrudd. Dersom det hadde vært meningen at det skulle gjelde en slik begrensning, ville det ha vært enkelt å utforme loven på en annen måte.

En slik tolkning har videre støtte i forarbeidene. Lagmannsretten har merket seg at det allerede i NOU 2004: 4 *Lovregulering av strømvavtaler sluttet med forbrukere* s. 135, som

nettkundene har vist til, fremheves at det «kan tenkes at et nettselskap får rett til å stenge leveringen av elektrisk energi, selv om det ikke foreligger et mislighold av forbrukerens betalingsforpliktelse». Når det senere uttales at vesentlighetskravet «sjelden [vil] kunne anses for å være oppfylt ved mislighold av andre forpliktelser enn betalingsforpliktelsen», oppfatter lagmannsretten dette som et uttrykk for hva som anses for å være mest vanlig i praksis. Det ser ikke ut til å være meningen å avskjære stengingsretten i andre tilfeller. Dette underbygges for øvrig også av Ot.prp. nr. 114 (2004–2005) s. 148, hvor det heter:

Begrepet kontraktsbrudd dekker i prinsippet både betalingsmislighold og andre former for mislighold fra forbrukerens side, men vesentlighetskravet vil nok sjelden være oppfylt ved brudd på andre forpliktelser enn betalingsplikten. Det kan være aktuelt at brudd på andre forpliktelser sammen med betalingsmislighold vil utgjøre vesentlig kontraktsbrudd. Videre vil flere kontraktsbrudd kunne kumuleres slik at de til sammen utgjør vesentlig kontraktsbrudd. Departementet viser i denne sammenheng til synspunktene i NOU 2004:4 s. 135, som det slutter seg til.

Lagmannsretten legger etter dette til grunn at vesentlighetskravet vil kunne være oppfylt også ved andre former for kontraktsbrudd enn betalingsmislighold. Spørsmålet blir derfor om unnlatt medvirkning til målebytte utgjør et «markert avvik» fra riktig oppfyllelse av nettkundene plikter etter kontrakten, jf. Ot.prp. nr. 114 (2004–2005) s. 148.

Manglende medvirkning til målerbytte vil vanskeliggjøre oppfyllelsen av nettselskapenes plikt til å installere AMS, jf. avregningsforskriften § 4-1. Dette vil i sin tur kunne svekke gjennomføringen av de overordnede samfunnsmessige målsettinger som ordningen tar sikte på å vareta. Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE) beskrev bakgrunnen for reglene slik i høringsdokumentet «Avanserte måle- og styringssystem (AMS)» (på s. 9):

NVEs overordnede målsetting for reguleringsvirksomheten er å bidra til å oppfylle energilovens hovedmål om at produksjon, fordeling og bruk av energi foregår på en samfunnsmessig rasjonell måte, samtidig som det blir tatt tilstrekkelig hensyn til de parter som blir berørt. Et velfungerende kraftmarked med et optimalt forbruk er viktig for å oppnå energilovens hovedmålsetting.

Innføring av avanserte måle- og styringssystem (AMS) vil føre til en stor omveltning for hele kraftsektoren og vil være en prosess som er tidkrevende og kostbar å gjennomføre. Det vil innebære å erstatte gamle, mekaniske strømmålere med målesystemer basert på moderne teknologiske løsninger hos alle norske husstander og næringskunder. AMS vil særlig gi grunnlag for endringer i arbeidsprosessene innenfor nettvirksomheten og gjøre det mulig for kundene å ta i bruk nye tjenester. Når NVE har gått inn for å forskriftsfeste bestemmelser om AMS, bygger det på en vurdering om at nyttevirkningene samlet sett er større enn kostnadene og ulempene for samfunnet ved å innføre fullskala utrulling av AMS.

AMS vil kunne øke effektiviteten i kraftmarkedet, gjennom en mer fornuftig bruk av elektrisk kraft og en bedre styring og bruk av nettet, samt at AMS vil være et nyttig

verktøy i beredskapssituasjoner. Systemet vil bidra til at nettselskaper og andre kan levere sine tjenester og gjennomføre sine oppgaver mer effektivt og med høyere kvalitet enn med dagens utstyr. AMS vil også gjøre det mulig å levere nye tjenester.

Konkret vil AMS bidra til å nå energilovens hovedmål gjennom å legge til rette for en riktig og mer effektiv avregning av kundene. Prosessen med bytte av strømleverandør blir enklere for sluttbruker, det vil bli mer effektiv styring av overføringsnettet, kunden får økt informasjon om priser og eget forbruk, samt økt konkurranse mellom kraftleverandører vil gi lavere priser og nye produkter. Videre kan AMS være viktig for etablering av noen funksjoner relatert til intelligent nettstyring (smart grid).

Etter lagmannsrettens syn innebærer dette at manglende medvirkning til målebytte kan få uheldige samfunnsmessige konsekvenser. Dersom nettselskapene ikke oppfyller sin plikt til å installere AMS, vil det gi grunnlag for pålegg fra Reguleringsmyndigheten for energi (RME), jf. avregningsforskriften § 9-1 annet ledd. Det er videre slik at energiloven § 10-3 gir departementet eller RME kompetanse til å fastsette tvangsmulkt overfor nettselskaper som ikke oppfyllerplikten til å installere AMS. Det gitt nærmere regler om tvangsmulkt i forvaltningsloven § 51. Dette understreker betydningen av at ordningen gjennomføres etter forutsetningene – både for nettselskapene og for samfunnet. Lagmannsretten kan ikke se at det finnes alternative sanksjonsmidler som i tilstrekkelig grad varetar disse hensynene.

Under ankeforhandlingen ble det opplyst at de overordnede formålene med å gjennomføre en omlegging til AMS ikke vil bli forspilt selv om slike målere ikke kan monteres hos alle, jf. avregningsforskriften § 4-1 annet ledd. Samtidig vil fordelene med slike målere svekkes desto flere som har andre målere. Dersom en nettkunde risikofritt kan nekte å medvirke til målerbytte, er det grunn til å forvente at omfanget av denne formen for kontraktsbrudd vil øke. Dette vil kunne skape praktiske problemer for nettselskapene, som i tilfelle vil måtte skaffe tvangsgrunnlag overfor de nettkundene som det er tale om.

Det som først og fremst taler mot at manglende medvirkning til målerbytte skal anses som et vesentlig kontraktsbrudd, er hensynet til nettkundene. Bakgrunnen for at nettkundene i denne saken har opplyst at de ikke ønsker å medvirke til skifte av strømmåler til AMS, er at de frykter at en slik måler vil påføre dem vesentlige helseulemper.

Lagmannsretten har ingen grunn til å tvile på at engstelsen er reell, men kan likevel ikke se at dette kan tillegges avgjørende vekt i vesentlighetsvurderingen etter forbrukerkjøpsloven § 48 a. De nettkundene som har plikt til å medvirke til at nettselskapet kan installere AMS, faller utenfor unntaksbestemmelsen i avregningsforskriften § 4-1 annet ledd bokstav b. De kan dermed forutsetningsvis ikke dokumentere at installasjonen vil påføre dem vesentlige helseulemper. Den uroen som disse nettkundene likevel føler, er etter lagmannsrettens syn ikke til hinder for at kontraktsbruddet må anses som vesentlig. Det vises i den forbindelse også til de særlige begrensninger i stengingsadgangen som følger av forbrukerkjøpsloven § 48 a første ledd annet punktum.

I praksis fra Elklagenemnda er det flere eksempler på at manglende medvirkning til målebytte er ansett for å utgjøre et vesentlig kontraktsbrudd. I ELKN-2019-393 drøftes spørsmålet slik:

Det første vilkåret er at det foreligger vesentlig kontraktsbrudd fra kundens side. Typisk vil et slikt vilkår være forbundet med en heving av kontrakten, og vilkåret forstås gjerne på den måten at det må foreligge et markant avvik fra riktig oppfyllelse for at kontraktsbruddet er vesentlig. I forbrukeravtaler om kraftleveranser retter bestemmelsen seg i hovedsak mot betalingsmislighold fra kundens side, og sanksjonen er ment å være midlertidig. Bestemmelsen har karakter av en form for inndrivelsesmekanisme.

Det følger imidlertid også direkte av ordlyden at det ikke kun er betalingsmislighold som kan anses vesentlig, og danne grunnlag for stenging. Dette fremgår også av forarbeidene.

I tillegg til å betale for strømmen vil en annen viktig forpliktelse som påhviler kunden være å rette seg etter lovlige tiltak nettselskapet gjennomfører. Typisk vil dette kunne være å gi adgang til installasjon, inspeksjon, utskiftning mv, av utstyr. En nektelse av for eksempel tilgang til målepunkt vil klart nok utgjøre kontraktsbrudd.

Hvorvidt slike kontraktsbrudd er «vesentlige» må bero på de konkrete omstendigheter, samt på en interesseavveining mellom de kryssende hensyn som gjør seg gjeldende.

I denne saken har nettselskapet en klar interesse i å gjennomføre byttet. Primært gjelder interessen å overholde lovpålagte plikter, jf. over. Hensynet til enhetlig og rasjonell drift spiller også inn.

En kunde vil som et utgangspunkt ikke ha en legitim interesse i å nekte målerbytte. Dette gjelder imidlertid ikke unntaksfritt, og det reflekteres også i unntakshjemlene som vist over. En nektelse av å bytte til AMS-måler vil for kunden oftest begrunnes i to interesser. Det ene er frykt for helseskade, av fysisk eller psykisk art, ved stråling fra målerens kommunikasjonsenhet. Det andre er bekymring for personvern og privatliv, begrunnet i de data måleren registrerer og sender inn til nettselskapet.

I denne saken foreligger det imidlertid ingen slike hensyn slik nemnda ser det, all den stund nettselskapet har tilbudt å installere en AMS-måler uten kommunikasjonsenhet. Kontraktsbruddet er da ikke forankret i noen beskyttelsesverdig interesse, og det er forsettlig. På den annen side er nettselskapets interesse legitim og klar. På denne bakgrunn finner nemnda at nektelsen av å installere ny måler er et vesentlig kontraktsbrudd.

I ELKN-2020-470 drøftes spørsmålet slik:

Nemnda tar utgangspunkt i at Lede AS i brev av 07.10.20 varslet om at klagers nektelse av målerbytte vil kunne resultere i stenging av strømtilførsel. Klager

motsatte seg målerbytte og har anført at AMS-måler med deaktivert kommunikasjonsenhet kan medføre helseplager. Klager har imidlertid ikke konkretisert, og heller ikke dokumentert, noen helseplager eller at det er stråling fra AMS-målere med deaktivert kommunikasjonsenhet.

Nemnda ser det slik at klager var i vesentlig kontraktsbrudd på tidspunktet for stenging. Nemnda kan ikke forstå klager annerledes enn at hun nektet, og fortsatt nekter, installasjon av ny AMS-måler, selv med deaktivert kommunikasjonsenhet. Hun har også valgt å ikke forholde seg til søknadsprosedyren for fritak i avregningsforskriftens § 4-1 annet ledd bokstav b, og med det i realiteten også fratatt nettselskapet muligheten til å installere AMS-måler med deaktivert kommunikasjonsenhet. Det utgjør etter nemndas syn vesentlig kontraktsbrudd.

Lagmannsretten har etter dette kommet til at manglende medvirkning til målebytte, utgjør et vesentlig kontraktsbrudd som i utgangspunktet gir stengingsrett, jf. forbrukerkjøpsloven § 48 a første ledd første punktum. Det oppstår dermed spørsmål om stengingsretten likevel er avskåret etter forbrukerkjøpsloven § 48 a første ledd annet punktum.

1.5 Vil stengingsretten likevel være avskåret?

Forbrukerkjøpsloven § 48 a første ledd annet punktum lyder slik:

Stenging kan likevel ikke skje hvis

- a. det er fare for liv, helse eller betydelig tingskade, eller
- b. forbrukeren har innsigelser mot grunnlaget for stengingen, som ikke er åpenbart grunnløse.

Det fremgår av lovens forarbeider at «unntaket for liv og helse tar sikte på mer akutte situasjoner der forbrukeren eller noen i hans husstand ikke vil tåle at forsyningen av elektrisitet blir stengt», jf. Ot.prp. nr. 114 (2004-2005) s. 148. Dette ser ikke ut til å være situasjonen i vår sak. Nettkundenes krav og påstand er for øvrig begrenset til spørsmålet om Elvias AS har adgang til å stenge strømmen «fordi de nekter Elvia å installere AMS-målere». En annen sak er at Elvia AS, ved en eventuell stenging av strømmen, vil måtte vurdere om situasjonen på dette tidspunktet dekkes av bokstav a, f.eks. fordi man er inne i en kuldeperiode.

Det sentrale spørsmålet er hvorvidt nettkundene «har innsigelser mot grunnlag for stengingen, som ikke er åpenbart grunnløse», jf. bokstav b.

Nettkundene har anført at det skal mye til før en innsigelse er «åpenbart grunnløs». Til støtte for dette har nettkundene vist til forarbeidene, som lagmannsretten kommer tilbake til. Det er også anført at kriteriet bør tolkes i lys av tvisteloven § 6-10, som inneholder et tilsvarende kriterium, og at det må være nettselskapene som har bevisbyrden for at det er adgang til å stenge strømmen. Etter nettkundenes syn reiser saken kompliserte spørsmål om virkningen av stråling som det ikke er internasjonal enighet om. Innsigelsene er dermed

ikke «åpenbart grunnløse». Elvia AS har for sin del ikke bestridt at det skal mye til før en innsigelse er åpenbart grunnløs, men har fremhevet at dette kriteriet gjelder innsigelsene mot «grunnlaget for stengingen». Den faglige uenigheten som det er vist til, gjelder ikke spørsmålet om det foreligger et vesentlig kontraktsbrudd. Uenigheten knytter seg i stedet til enkelte av de forhold som har betydning for det forutgående spørsmålet om unntaket i avregningsforskriften § 4-1 annet ledd bokstav b kommer til anvendelse.

Lagmannsretten bemerker innledningsvis at formålet med unntaket i forbrukerkjøpsloven § 48 a første ledd annet punktum er å beskytte forbruken mot stenging i en situasjon hvor grunnlaget for stengingen er omtvistet, jf. Ot.prp. nr. 114 (2004–2005) s. 148:

Ifølge første ledd annet punktum bokstav b kan stenging heller ikke skje dersom forbrukeren har innsigelser mot grunnlaget for stengingen, med mindre innsigelsene er «åpenbart grunnløse». Når dette er tilfellet, vil måtte bero på en nærmere vurdering. Som arbeidsgruppen peker på i NOU 2004:4 s. 161, må bestemmelsen sees i sammenheng med at stenging kan fungere som et effektivt virkemiddel for å drive inn kravet på betaling av nettleie (inkasso). Dersom det er tvist om grunnlaget for stengingen, bør denne tvisten få sin avklaring hos domstolene eller annet tvisteløsningsorgan før det eventuelt kan bli tale om å foreta stenging. Se ellers merknadene under punkt 13.4.5 foran.

Det fremgår av forarbeidene at forbrukerkjøpsloven § 48 a første ledd annet punktum først og fremst er utformet med tanke på betalingsmislighold fra nettkundenes side, siden dette er den vanligste formen for mislighold. De synspunkter som bestemmelsen bygger på, lar seg imidlertid også overføre til vår sak. At nettkunden har innsigelser mot stenging i en sak der grunnlaget for stengingen er betalingsmislighold, vil praktisk sett innebære at kunden bestrider nettselskapets krav, f.eks. under henvisning til at det ikke er grunnlag for kravet eller at det allerede er betalt. I en sak om stenging på grunnlag av manglende medvirkning til målerbytte, vil innsigelsene i stedet måtte knytte seg til spørsmålet om det foreligger brudd på medvirkningsplikten. Det praktiske vil her være at nettkunden gjør gjeldende at vedkommende ikke har plikt til å medvirke til et målerbytte som nettselskapet ikke har plikt til å gjennomføre, jf. avregningsforskriften § 4-1 annet ledd bokstav b. I disse sakene blir dermed spørsmålet om nettkundenes anførsler knyttet til unntaket i avregningsforskriften, er «åpenbart grunnløse».

Bestemmelsens ordlyd peker i retning av at det skal mye til før en innsigelse er «åpenbart grunnløs», men den lar det stå åpent hvor grensen nærmere skal trekkes – utover at det skal mye til.

Lovens forarbeider gir større veiledning ved tolkingen. I NOU 2004: 4 *Lovregulering av strømvavtaler sluttet med forbrukere* s. 161 heter det:

Reservasjonen mot åpenbart grunnløse innvendinger er ment å verne nettselskapene mot tydelig grunnløse innvendinger som bare tjener til å trenere saken.

Vurderingstemaet er om innsigelsene ut fra en objektiv og forsvarlig vurdering fremstår som åpenbart grunnløse. Vurderingen omfatter både innsigelsenes rettslige og faktiske forankring. Det skal likevel en del til før nettselskapene kan se bort fra innsigelser, jf passusen «åpenbart». Dette er et litt strengere krav enn det som følger av den tilsvarende bestemmelsen i inkassoloven § 17 («innsigelser som det var rimelig grunn til å få vurdert før inndrivingen ble satt i verk»). Grunnen til det er at stenging må anses som et særlig alvorlig inkassoskritt.

Etter lagmannsrettens syn sier henvisningen til at det må foretas en «objektiv og forsvarlig vurdering» lite om hvor grensen skal trekkes. Det sier seg selv at løsningen vil måtte bero på en tolking av loven. At det kravet er «litt strengere» enn det som følger av inkassoloven § 17, gir imidlertid en viss veiledning. Selv om ordlyden i de to bestemmelsene er ulik, regulerer de situasjoner som i noen grad er sammenlignbare. Det fremgår av forarbeidene til inkassoloven § 17 at det skal forholdsvis lite til før vilkåret er oppfylt, jf. Ot.prp. nr. 2 (1987–1988) s. 121 – som gjengir følgende fra NOU 1983: 8 *Inkassovirksomhet* s. 98:

Det første vilkåret for at plikten til å betale inkassosalær skal bortfalle er at «skyldneren har innsigelser det er rimelig grunn til å få vurdert». Dersom det foreligger reell uenighet mellom partene, må det føre til at skyldneren ikke kan avkreves inkassosalær. Dette gjelder uansett om det hersker uenighet om juss eller faktum. Ved ordet «vurdert» har utvalget ment å understreke at det ikke skal settes for store krav til innsigelsens vekt og dessuten at det er inkassators og eventuelt fordringshaverens plikt til å vurdere innsigelsene. Ved avgjørelsen av om innsigelsene er av en slik art at skyldneren har rimelig grunn til å få dem vurdert, har bl a følgende momenter vekt:

- hvor god grunn hadde skyldneren til å tro at innsigelsene var eller kunne være holdbare?
- hvor uholdbar var i seg selv innsigelsen?
- hvilken mulighet hadde skyldneren til å avklare spørsmålet selv, eller selv sørge for at det ble avklart?

At forbrukerkjøpsloven § 48 a første ledd annet punktum bokstav b er «litt strengere», innebærer imidlertid at disse momentene gir anvisning på en vurdering som er noe mer lempelig i favør av skyldneren enn det forbrukerkjøpsloven er.

Etter lagmannsrettens syn vil innsigelser være «åpenbart grunnløse» dersom de etter sitt eget innhold ikke kan underbygge nettkundens krav. Dette vil være situasjonen dersom en nettkunde motsetter seg installering av AMS på prinsipielt grunnlag, uten samtidig å gjøre gjeldende at strømmåleren vil påføre vedkommende vesentlige helsemessige ulemper. En slik innsigelse er ikke tilstrekkelig til å fritta nettselskapene fra plikten til å installere AMS etter avregningsforskriften § 4-1 annet ledd – og dermed heller ikke tilstrekkelig til å fritta kunden fra plikten til å medvirke til målerbytte. Etter lagmannsrettens syn vil innsigelser også være «åpenbart grunnløse» dersom de ikke ledsages av nødvendig dokumentasjon. Det fremgår uttrykkelig av avregningsforskriften § 4-1 annet ledd at bare helseulemper som er dokumenterbare, gir grunnlag for unntak fra installasjonsplikten.

En slik tolkning har støtte i praksis fra Elklagenemnda. Et eksempel gir ELKN-2029-393, hvor forbrukerkjøpsloven § 48 a første ledd annet punktum bokstav b drøftes slik:

Når det gjelder bokstav b, følger det av ordlyden at det skal mye til for at vilkåret «åpenbart grunnløst» er oppfylt, hvilket har sammenheng med at stenging er svært inngripende. Imidlertid finner nemda at i denne saken er innsigelsene fra kunden åpenbart grunnløse. Nemnda viser igjen til at den løsning som er tilbudt av selskapet, AMS-måler uten kommunikasjonsenhet, i realiteten vil imøtekomme alle klagerens innsigelser knyttet til stråling, og at de innsigelser som da gjenstår ikke er forankret i forhold som kan tillegges vekt i en rettslig vurdering. Stenging er i en slik situasjon, hvor det foreligger vesentlig kontraktsbrudd fra kundens side som hindrer nettselskapet å utføre de oppgaver myndighetene har tillagt nettselskapet, det virkemiddelet selskapet har for å få tilgang for å installere ny måler, og et annet resultat vil i realiteten medføre at målerbytte blir valgfritt.

I første omgang vil det måtte være nettselskapene som tar stilling til hvorvidt innsigelsene er «åpenbart grunnløse». Når innsigelser er fremsatt, vil nettselskapene ha plikt til å foreta en vurdering av hvorvidt de helseulempene som nettkunden vises til, oppfyller vilkårene i avregningsforskriften § 4-1 annet ledd bokstav b, jf. Ot.prp. nr. 114 (2004–2005) s. 118:

Kravet til åpenbart grunnløse innsigelser vil innebære at nettselskapet i realiteten må foreta en ny vurdering av om det, i lys av innsigelsen, foreligger vesentlig kontraktsbrudd. Dette kan neppe karakteriseres som urimelig overfor nettselskapet, da selskapet uansett har risikoen for vurderingen av om kontraktsbruddet er vesentlig. I en slik ordning ligger det samtidig en ekstra beskyttelse for forbrukeren. Dersom nettselskapet vurderer situasjonen slik at forbrukerens innsigelse er åpenbart grunnløs, kan anlegget stenges. Nettselskapet vil ha risikoen for at en slik vurdering er riktig.

Dersom de innsendte dokumentasjonen tyder på at innsigelsene ikke er åpenbart grunnløse, vil nettselskapet være avskåret fra å stenge strømmen. Dersom nettkunden derimot ikke har gjort gjeldende at strømmåleren vil påføre vedkommende vesentlige helsemessige ulemper, eller ikke har sendt inn noen dokumentasjon, kan strømmen stenges. Søksmålsbyrden vil da hvile på nettkunden.

I den forliggende sak har som nevnt seks av de ni nettkundene – Kristina Julia Arvidsson, Ulrikke Espelund, Øivind Jahn Jacobsen, Sanna Marie Johansson, Nils Petter Nilsen og Jan Erik Winås – ikke avgitt noen forklaring for lagmannsretten, og de har heller ikke lagt frem legeerklæringer. Det eneste som er tilbudt av bevis om deres helsesituasjon, er en sammenstilling av opplysninger som de selv har gitt i anledning av rettssaken. Dette er ikke tilstrekkelig til å oppfylle dokumentasjonskravet. Etter lagmannsrettens syn må deres innsigelser inntil videre anses som «åpenbart grunnløse». Denne vurderingen vil imidlertid kunne falle annerledes ut dersom de senere fremlegger nødvendig dokumentasjon.

Mona Storm Andersen, Gillan Godtfredsen og Solvår Werenskiold har alle fått fritak etter avregningsforskriften § 4-1 annet ledd bokstav b for AMS med kommunikasjonsenhet. De har så langt ikke dokumentert at de også vil påføres vesentlige helseulemper av AMS uten kommunikasjonsenhet, jf. punkt 1.3.2 ovenfor. Etter lagmannsrettens syn må derfor også deres innsigelser inntil videre anses som «åpenbart grunnløse», men vurderingen vil kunne falle annerledes ut dersom de senere fremlegger nødvendig dokumentasjon.

1.6 Konklusjon

Lagmannsretten har på denne bakgrunn kommet til at Elvia AS ikke er avskåret fra stenge overføringen av elektrisk energi som følge av at nettkundene motsetter seg installasjon av AMS.

Etter dette har hovedanken ikke ført frem, og Elvia AS skal derfor frifinnes.

2. Den avledete anken

2.1 Innledning

I den avledete anken har Elvia AS krevd dom for at nettkundene har plikt til å gi uhindret tilgang til målerne for anleggene sine, slik at nettselskapet kan montere nye strømmålere.

Motsøksmålet reiser to hovedspørsmål. For det første må det avklares om Elvia AS har rett til tilgang til målepunktene for utskiftning av strømmålere. Dette drøftes i punkt 2.2. For det annet må det avklares om det kan gis dom for at nettkundene plikter å gi tilgang. Nettkundene har vist til at det ikke er adgang til å gi dom for oppfyllelse av denne plikten (punkt 2.3), og at en slik fullbyrdsdom uansett må ligge innenfor de rammer som følger av Grunnloven § 102 og EMK artikkel 8 (punkt 2.4).

2.2 Har Elvia AS rett til tilgang til målepunktene?

Nettskapets rett til tilgang til målepunktene er regulert i avregningsforskriften § 3-1, som lyder slik:

§ 3-1. Ansvar for måler og måleverdier

Nettselskap er ansvarlig for alle målere og måleverdier i sitt nettområde.

Sluttbruker plikter å gi nettselskapet i sitt nettområde adgang til måleren for anlegget sitt.

Annet ledd ble føyd til ved forskrift 22. januar 2021 nr. 177 om endring i forskrift om måling, avregning, fakturering av netjtjenester og elektrisk energi, nettselskapets nøytralitet mv. del I. I høringsnotatet som lå til grunn for forskriftsendringen, omtales denne endringen slik, jf. s. 8:

1.1 Adgang til elektrisitetsmåler

Det fremgår av avregningsforskriften § 3-1 at nettselskapene har ansvar for alle elektrisitetsmålere og måleverdier i sitt område. Dette innebærer blant annet ansvar for å registrere korrekte måleverdier samt vedlikeholde og skifte ut elektrisitetsmålere. For å kunne utføre disse oppgavene trenger nettselskapene adgang til elektrisitetsmåleren. Det er derfor naturlig å forstå avregningsforskriften slik at sluttbruker plikter å gi nettselskapet adgang til måleren, selv om denne skulle befinne seg på innsiden av bolig, fritidsbolig eller annet lokale.

I tillegg presiserer standard nettleieavtale nettselskapets eierskap til måleutstyret, og dets ansvar for installasjon, drift og kontroll med dette (§ 5-1). Standard nettleieavtale forutsetter derfor også at sluttbrukeren gir nettselskapet adgang til måleren for at nettselskapet skal kunne utføre sine plikter.

RME har fått innspill om at nettselskapene i noen tilfeller likevel blir nektet adgang til elektrisitetsmåleren og at plikten sluttbrukeren har til å gi nettselskapet adgang til måleren, bør følge tydelig av forskriften.

I de aller fleste tilfellene vil nettselskapet få adgang til måleren etter avtale med sluttbrukeren. I noen tilfeller kan det likevel lette prosessen mellom nettselskap og sluttbruker, at det følger direkte av regelverket at nettselskapet skal ha adgang til måleren.

Vi foreslår derfor å sette inn et nytt annet ledd i § 3-1 som gjør det klart at sluttbruker plikter å gi nettselskapet adgang til elektrisitetsmåleren. Dersom nettselskapet likevel ikke får adgang til elektrisitetsmåleren, må nettselskapet vurdere å skaffe seg tvangsgrunnlag etter de alminnelige reglene for dette.

Vi legger ikke opp til at RME skal kunne pålegge sluttbrukere å gi et nettselskap tilgang, eller ilegge sanksjoner for brudd på bestemmelsen. For sluttbrukeren vil endringen derfor ikke ha nevneverdige konsekvenser utover å presisere dennes plikter.

Lagmannsretten legger etter dette til grunn at Elvia AS har en forskriftsfestet rett til tilgang til sine målere. En tilsvarende bestemmelse er inntatt i tilknytningsavtalen § 6 første ledd siste punktum. Etter lagmannsrettens syn gjelder dette både der nettselskapet skal gjennomføre måleavlesning eller vedlikehold, og der måleren skal skiftes ut for å oppfylle nettselskapenes plikt til å installere AMS, jf. avregningsforskriften § 4-1 første ledd. At unntaket i § 4-1 annet ledd ikke kommer til anvendelse overfor nettkundene i denne saken, fremgår av punkt 1.3.2 ovenfor.

2.3 Kan det gis dom for oppfyllelse av denne plikten?

Nettkundene har gjort gjeldende at plikten til å gi uhindret tilgang til målerne må anses som en kreditorforpliktelse som det ikke er adgang til å gi dom for. Det er vist til at det fremgår av forarbeidene til forbrukerkjøpsloven § 48 a at adgangen til å kreve oppfyllelse skal bero på «alminnelige kontraktsrettslige regler», jf. NOU 2004: 4 *Lovregulering av strømvavtaler sluttet med forbrukere* s. 161. Etter nettkundenes syn gir disse reglene ikke

adgang til å gi dom for naturaloppfyllelse. Til støtte for dette ble det blant annet vist til Viggo Hagstrøms «Obligasjonsrett», 2. utgave (Oslo 2011), punkt 23.5.2.

Lagmannsretten kan ikke se at denne anførselen kan føre frem. Rollene som kreditor og debitor vil bero på hvilken forpliktelse det er tale om. I et alminnelig kjøpsforhold er selgeren pengekreditor og realdebitor, mens kjøperen er realkreditor og pengedebitor. Når det gjelder plikten til å gi nettselskapet tilgang til strømmålerne, finner lagmannsretten det klart at nettkundene må anses som debitor i relasjon til plikten til å gi Elvia AS tilgang. Det er nettkundene – og ikke Elvia AS – plikten hviler på. Det Hagstrøm skriver om adgangen til å gi dom på medvirkning ved kreditormora, gjelder derfor en annen situasjon enn den som er aktuell her.

2.4 Kort om forholdet til Grunnloven § 102 og EMK artikkel 8

Nettkundene har gjort gjeldende at en fullbyrdesdom «reiser [...] spørsmål opp mot grunnloven § 102 og EMK artikkel 8». Lagmannsretten oppfattet dette slik at det gjøres gjeldende at Grunnloven § 102 og EMK artikkel 8 er til hinder for at det avsies slik dom.

Lagmannsretten bemerker innledningsvis at Elvia AS ikke er bundet av Grunnloven § 102 eller EMK artikkel 8. Når det gjelder EMK, fremgår dette av EMK artikkel 1 – som slår fast at forpliktelsene etter konvensjonen påhviler konvensjonsstatene. Når det gjelder Grunnloven § 102, angir ikke bestemmelsen selv hvem som er pliktsubjekt. I Dokument 16 (2011–2012) s. 46 er det imidlertid lagt til grunn at rettighetsbestemmelsene generelt retter seg mot «offentlige myndigheter». Elvia AS er organisert som et privat aksjeselskap, og faller dermed utenfor denne bestemmelsen. Lagmannsretten antar derfor at nettkundenes anførsel om mulig grunnlovs- og konvensjonsstrid må forstås slik at den knytter seg til fortolkningen av avregningsforskriften § 3-1 annet ledd, som pålegger nettkundene å gi tilgang til sine målere.

Grunnloven § 102 første ledd første punktum er utformet etter mønster av EMK artikkel 8, og skal tolkes i lys av den, jf. bl.a. Rt-2015-93 avsnitt 57. I senere praksis har Høyesterett holdt fast ved denne tilnærmingen, jf. Marius Stub, «Grunnloven § 102», i: Ola Mestad og Dag Michalsen (red.), Grunnloven. Historisk kommentarutgave 1814–2020 side 1143 med videre henvisninger. I HR-2022-718-A avsnitt 85 videreføres denne linjen. På denne bakgrunn vil lagmannsretten drøfte bestemmelsene under ett. Lagmannsretten bemerker for ordens skyld at ordlyden i Grunnloven § 102 første ledd første punktum ikke rommer noen tilsvarende begrensning som EMK artikkel 8 nr. 2, men Høyesterett har i flere avgjørelser lagt til grunn at det må innfortolkes begrensninger i vernet etter Grunnloven § 102 som svarer til de begrensninger som følger av EMK artikkel 8 nr. 2, se for eksempel Rt-2014-1105 avsnitt 28, HR-2018-104-A avsnitt 23 og HR-2018-699-A avsnitt 32, se nærmere Marius Stub, «Grunnloven § 102» s. 1149–1154. Et eksempel fra senere praksis gir HR-2022-718-A avsnitt 86.

Det er på det rene at nettkundenes boliger er vernet etter både Grunnloven § 102 første ledd første punktum («hjem») og EMK artikkel 8 nr. 1 («home»). Dette omfatter iallfall de tilfeller hvor strømmåleren er plassert inne i boligen, uavhengig av om nettkunden bor i et hus eller en leilighet. Dersom måleren i stedet er plassert i en felles oppgang e.l., oppstår det spørsmål om slike tilfeller faller utenfor rammen av vernet. For lagmannsretten er det ikke nødvendig å gå nærmere inn på dette, siden utskiftning av strømmåler uansett – som lagmannsretten straks kommer tilbake til – ligger innenfor rammen av inngrepsadgangen etter disse bestemmelsene.

Et inngrep utgjør ikke et brudd på Grunnloven § 102 eller en krenkelse av EMK artikkel 8 nr. 1 dersom inngrepet har tilstrekkelig hjemmel i norsk intern rett, tjener legitime formål og er nødvendig i et demokratisk samfunn, jf. EMK artikkel 8 nr. 2.

Plikten til å gi tilgang til strømmåleren har hjemmel i avregningsforskriften § 3-1 annet ledd. Nettkundene har ikke anført at denne bestemmelsen mangler hjemmel i energiloven. Nettkundene har heller ikke bestridt at bestemmelsen tjener legitime hensyn. Det sentrale spørsmålet er dermed om bestemmelsen er «necessary in a democratic society». I Rt. 2015 s. 93 (Maria) avsnitt 60 ble kravets kjerne sammenfattet slik:

Forholdsmessighetsvurderingen må ha for øye balansen mellom de beskyttede individuelle interessene på den ene siden og de legitime samfunnsbehovene som begrunner tiltaket på den andre.

I *Vavříčka and Others v. the Czech Republic*, som er en storkammerdom fra 2021, oppsummerer EMD rettstilstanden slik, jf. avsnitt 273–275:

(α) General principles and margin of appreciation

273. The applicable principles may be summarised as follows (see, in particular, *Dubská and Krejzová*, cited above, §§ 174-8, with further references):

- An interference will be considered “necessary in a democratic society” for the achievement of a legitimate aim if it answers a “pressing social need” and, in particular, if the reasons adduced by the national authorities to justify it are “relevant and sufficient” and if it is proportionate to the legitimate aim pursued.

- The Convention system has a fundamentally subsidiary role. The national authorities have direct democratic legitimation in so far as the protection of human rights is concerned and, by reason of their direct and continuous contact with the vital forces of their countries, they are in principle better placed than an international court to evaluate local needs and conditions.

- It is therefore primarily the responsibility of the national authorities to make the initial assessment as to where the fair balance lies in assessing the need for an interference in the public interest with individuals’ rights under Article 8 of the Convention. Accordingly, in adopting legislation intended to strike a balance

between competing interests, States must in principle be allowed to determine the means which they consider to be best suited to achieving the aim of reconciling those interests.

- That assessment by the national authorities remains subject to review by the Court, which makes the final evaluation as to whether an interference in a particular case is “necessary”, as that term is to be understood within the meaning of Article 8 of the Convention.

- A certain margin of appreciation is, in principle, afforded to domestic authorities as regards that assessment; its breadth depends on a number of factors dictated by the particular case. The margin will tend to be relatively narrow where the right at stake is crucial to the individual’s effective enjoyment of intimate or key rights. Where a particularly important facet of an individual’s existence or identity is at stake, the margin allowed to the State will also be restricted. Where there is no consensus within the Contracting Parties to the Convention, either as to the relative importance of the interest at stake or as to the best means of protecting it, particularly where the case raises sensitive moral or ethical issues, the margin will be wider.

274. The Court has held that matters of healthcare policy are in principle within the margin of appreciation of the domestic authorities, who are best placed to assess priorities, use of resources and social needs (see *Hristozov and Others v. Bulgaria* (nos. 47039/11 and 358/12, § 119, ECHR 2012 (extracts), with further references).

275. Lastly, the Court reiterates that the respondent State’s margin of appreciation will usually be wide if it is required to strike a balance between competing private and public interests or Convention rights (see, for example, *Evans v. the United Kingdom* [GC], no. 6339/05, § 77, ECHR 2007-I, with further references).

Nettkundene har ikke vist til noen rettspraksis til støtte for sitt syn, verken fra EMD eller fra nasjonale domstoler. Lagmannsretten finner det for sin del klart at en plikt til å gi tilgang til en strømmåler ligger innenfor rammen av inngrepsadgangen.

I de tilfeller hvor strømmåleren står i en felles oppgang e.l., og man etter en konkret vurdering skulle komme at dette omfattes av vernet av boligen, vil plikten til å gi tilgang ha så begrenset betydning for nettkunden at det neppe er tale om en «interference». EMK artikkel 8 – og dermed også Grunnloven § 102 første ledd – beskytter bare mot inngrep som har et visst minimum av intensitet, jf. f.eks. *Bensaid v. the United Kingdom* avsnitt 46. I så fall kan tiltaket uansett gjennomføres. I de tilfeller hvor måleren står inne i boligen, er det tale om et inngrep som er nokså begrenset i tid og rom, og som i liten grad synes å aktualisere de hensyn som Grunnloven § 102 første ledd og EMK artikkel 8 tar sikte på å verne. Lagmannsretten har i den forbindelse merket seg at nettkundene ikke har anført at Grunnloven § 102 første ledd og EMK artikkel 8 skulle være til hinder for avlesning og vedlikehold.

Det sentrale for nettkundene er at de ikke ønsker å gi tilgang til strømmåleren i de tilfeller hvor den skal skiftes ut til en måler som de mener vil påføre dem vesentlige helseulemper.

Nettkundenes legitime interesse i å unngå helseskade er imidlertid varetatt av andre regler. Det følger blant annet av avregningsforskriften § 4-1 annet ledd bokstav b at nettselskapet ikke har plikt til å montere AMS dersom «installasjonen er til vesentlig og dokumenterbar ulempe for sluttbruker». Spørsmålet om tilgang oppstår derfor bare over nettkunder som ikke dokumentere at installasjonen vil påføre dem vesentlige helseulemper. Selv om det også i denne gruppen av nettkunder kan være personer som er reelt bekymret for stråling eller spenningsvariasjoner, kan lagmannsretten ikke se at dette leder til atplikten til å gi tilgang til målepunktet skulle utgjøre et uforholdsmessig inngrep.

2.5 Konklusjon

Lagmannsretten har på denne bakgrunn kommet til at nettkundene har plikt til å gi Elvia AS uhindret tilgang til sine eiendommer for montering av nye strømmålere, og at det ikke er noe til hinder for å gi dom på det.

Etter dette har den avledede anken ført frem, og det vil bli avsagt dom i samsvar med den påstand som Elvia AS har lagt ned.

3. Sakskostnader

Elvia AS har vunnet saken mot nettkundene fullt ut, og har dermed krav på full erstatning for sine nødvendige sakskostnader, jf. tvisteloven § 20-2 første ledd og § 20-5 første ledd. Det fremgår for av tvisteloven § 20-1 tredje ledd at reglene om parter får tilsvarende anvendelse for partshjelpere. Dette innebærer at også Energi Norge har krav på full erstatning for sine nødvendige sakskostnader.

Lagmannsretten finner ikke at det foreligger tungtveiende grunner som gjør det rimelig å fritta nettkundene fra kostnadsansvaret, jf. tvisteloven § 20-2 tredje ledd.

Krav mellom de samme parter avgjøres samlet, jf. tvisteloven § 20-2 andre ledd annet punktum. Selv om det foreligger en hovedanke og en avledet anke, skal det derfor bare treffes én sakskostnadsavgjørelse.

For lagmannsretten har Elvia AS krevd 1 498 837 kroner. I tillegg kommer rettsgebyr for den avledede anken med 43 164 kroner, til sammen 1 542 001 kroner. Energi Norge har krevd 139 500 kroner. Nettkundene hadde ingen innvendinger mot de fremlagte sakskostnadsoppgavene. Lagmannsretten har kommet til kostnadene var nødvendige, og kravene tas derfor til følge.

Sakskostnader skal avgjøres særskilt for hver part, jf. tvisteloven § 20-6 første ledd. Nettkundene bør imidlertid være solidarisk ansvarlige for hele beløpet, jf. tvisteloven § 20-6 annet ledd. Saken har vært ført med et felles prosessopplegg, og det ligger dermed ikke til rette for et proratarisk ansvar. Tvisteloven § 20-6 andre ledd gir imidlertid ikke hjemmel for å holde Godtfredsen solidarisk ansvarlig for kostnadene i de øvrige nettkundenes sak.

Ansvar for sakskostnadene for lagmannsretten bør deles likt mellom de ni nettkundene. Gillian Godtfredsen – som skal betale 1/9 av de samlede omkostningene – skal derfor betale 171 333,44 kroner til Elvia AS og 15 500 kroner til Energi Norge. De øvrige åtte nettkundene skal betale de øvrige 8/9 av sakskostnadene. Til sammen utgjør dette kroner 1 370 667,56 til Elvia AS og 124 000 kroner til Energi Norge.

Når det gjelder sakskostnadene for tingretten, skal lagmannsretten legge sitt resultatet til grunn for sakskostnadsavgjørelsen, jf. tvisteloven § 20-9. Elvia AS og Energi Norge har krav på erstatning for sine sakskostnader, jf. tvisteloven § 20-2 andre ledd. Det foreligger ikke tungtveiende grunner som gjør det rimelig å fritta nettkundene fra kostnadsansvaret, jf. tvisteloven § 20-2 tredje ledd.

For tingretten krevde Elvia AS 932 143,50 kroner, mens Energi Norge krevde 103 570,50 kroner. Elvia AS fikk tilkjent 776 784 kroner på skjønsmessig grunnlag. Lagmannsretten har kommet til kostnadene var nødvendige for begge deler, og kravene tas derfor til følge.

Lagmannsretten har kommet at sakskostnadene for tingretten bør fordeles på samme måte som for tingretten. Gillian Godtfredsen – som skal betale 1/10 av de samlede omkostningene – skal derfor betale 93 214,35 kroner til Elvia AS og 10 357,05 kroner til Energi Norge. De øvrige ni saksøkerne for tingretten skal betale de øvrige 9/10 av sakskostnadene. Til sammen utgjør dette kroner 838 929,15 til Elvia AS og 93 213,45 kroner til Energi Norge. Tingretten fastsatte solidaransvar i medhold av tvisteloven § 20-6 andre ledd. Lagmannsretten er enig i dette, og fastsetter solidaransvar også for tingretten. Nils Jørgen Olsens solidaransvar er imidlertid begrenset til det beløp Elvia AS ble tilkjent fra de ni saksøkerne i tingretten, altså 699 107 kroner.

Dommen er enstemmig.

Dommen er ikke avsagt innen lovens frist. Grunnen er stor arbeidsbelastning.

DOMSSLUTNING

1. I hovedankene: Ankene forkastes.
2. I den avledete anken:
  - a. Mona Storm Andersen plikter å gi Elvia AS uhindret adgang til sin eiendom for installasjon av strømmåler uten kommunikasjonsenhet på målepunkt med følgende målepunkt-ID: 707057500016026897, Busterudkleiva 38, 1778 Halden.
  - b. Kristina Arvidsson plikter å gi Elvia AS uhindret adgang til sin eiendom for installasjon av AMS-måler på målepunkt med følgende målepunkt-ID: 707057500015669583, Fosseveien 57, 1792 Tistedal.
  - c. Ulrikke Espelund plikter å gi Elvia AS uhindret adgang til sin eiendom for installasjon av AMS-måler på målepunkt med følgende målepunkt-ID: 707057500015526763, Sollihøyda 4, 1783 Halden.
  - d. Gillian Raynes Godtfredsen plikter å gi Elvia AS uhindret adgang til sin eiendom for installasjon av strømmåler uten kommunikasjonsenhet på målepunkt med følgende målepunkt-ID: 707057500051306527, Schiøtts vei 9, 0286 Oslo.
  - e. Øivind Jacobsen plikter å gi Elvia AS uhindret adgang til sin eiendom for installasjon av AMS-måler på målepunkt med følgende målepunkt-ID: 707057500015750878, Likollveien 15, 1781 Halden.
  - f. Susanne Marie Johansson plikter å gi Elvia AS uhindret adgang til sin eiendom for installasjon av AMS-måler på målepunkt med følgende målepunkt-ID: 707057500015654879, Fosseveien 57, 1792 Tistedal.
  - g. Nils Petter Nilsen plikter å gi Elvia AS uhindret adgang til sin eiendom for installasjon av AMS-måler på målepunkt med følgende målepunkt-ID: 707057500015046773, Atomveien 28C, 1777 Halden.
  - h. Solvår Werenskiold plikter å gi Elvia AS uhindret adgang til sin eiendom for installasjon av strømmåler uten kommunikasjonsenhet på målepunkt med følgende målepunkt-ID: 707057500021214876, Gårdsknappen 88, 2280 Gjesåsen.

- i. Jan Erik Winås plikter å gi Elvia AS uhindret adgang til sin eiendom for installasjon av AMS-måler på målepunkt med følgende målepunkt-ID: 707057500016191601, Nesveien 15, 1798 Aremark.
3. I sakskostnader for lagmannsretten betaler Gillian Godtfredsen 171 333 – etthundreogstottientusentrehundreogtrettitre – kroner og 44 – førtifire – øre til Elvia AS og 15 500 – femtentusenfemhundre – til Energi Norge innen to uker fra dommens forkynnelse.
4. I sakskostnader for lagmannsretten betaler Mona Storm Andersen, Kristina Julia Arvidsson, Ulrikke Espelund, Øivind Jahn Jacobsen, Sanna Marie Johansson, Nils Petter Nilsen, Solvår Werenskiold og Jan Erik Winås i fellesskap kroner 1 370 667 – enmilliontrehundreogstottitusensekshundreogsekstisyv – kroner og 56 – femtiseks – øre til Elvia AS og kroner 124 000 – etthundreogtjuefiretusen – til Energi Norge innen to uker fra dommens forkynnelse.
5. I sakskostnader for tingretten betaler Gillian Godtfredsen 93 214 – nittitretusentohundreogfjorten – kroner og 35 – trettifem – øre til Elvia AS og 10 357 – titusentrehundreogfemtisyv – kroner og 5 – fem – øre til Energi Norge innen to uker fra dommens forkynnelse.
6. I sakskostnader for tingretten betaler Mona Storm Andersen, Kristina Julia Arvidsson, Ulrikke Espelund, Øivind Jahn Jacobsen, Sanna Marie Johansson, Nils Petter Nilsen, Solvår Werenskiold og Jan Erik Winås 838 929 – åttehundreogtrettiåttetusennihundreogtjueni – kroner og 15 – femten – øre til Elvia AS og 93 213 – nittitretusentohundreogtretten – kroner og 45 – førtifem – øre til Energi Norge innen to uker fra dommens forkynnelse. Nils Jørgen Olsen er solidarisk ansvarlig for sakskostnadene til Elvia AS inntil 699 107 – sekshundreogtittitusenett hundreogsyv – kroner, i tråd med tingrettens domsslutning punkt 2 i sak 10-187442TVI-TSOS/THAL, som for hans del er rettskraftig. De øvrige partene er solidarisk ansvarlige for hele beløpet.

Marius Stub

Kristel Heyerdahl

Axel Slettebøe

Dokument i samsvar med original
Eirik Hvaal Stenberg (signert elektronisk)